

Economisch - Statistische Berichten

45e JAARGANG - 13 JULI 1960 - No. 2243

COLLECTIEVE
PENSIOEN-VERZEKERING

vacatures

GEMEENTE ARNHEM

Bij de Stadsaccountantsdienst kan geplaatst worden een

HOOFDAMBTENAAR

In aanmerking komen degenen, die in het bezit zijn van een accountantsdiploma — of hiervoor zeer binnenkort afstuderen — en een ruime ervaring bezitten ten aanzien van controle en administratieve organisatie.

Salaris nader overeen te komen.

Brieven met korte doch duidelijke levensbeschrijving te richten aan Burgemeester en Wethouders der gemeente Arnhem.

Burgemeester en Wethouders van Amsterdam roepen gegadigden op voor de vervulling per 1 januari 1961 van de functie:

Bedrijfseconomisch Adviseur, hoofd van het Gemeentelijk Bureau voor Organisatie en Efficiency.

Verlangd wordt gedegen praktijk in een hogere lijnfunctie, alsmede ruime ervaring als verantwoordelijk organisatie-expert.

De functie is ingedeeld in salarisgroep XVIII (min. f. 16563,24, max. f. 22143,24). Kindertoelage, vakantietoelage alsmede eventuele vergoeding van pension-, reis- en verhuiskosten volgens de gemeentelijke regelingen.

Sollicitaties onder no. 75306 vóór 15 augustus 1960 te zenden aan de Directeur der Gem. Personeelsvoorziening, Sarphatistraat 92, Amsterdam-C.

Adviezen
en bemiddeling
inzake
levensverzekeringen
en
pensioencontracten

R. MEES & ZONEN

ROTTERDAM

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: (010 of 01800) 5 29 39. Administratie:
(010 of 01800) 3 80 40. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zonen, Rotterdam. Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400).

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Postkantoor Westzeedijk, Rotterdam-6.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 6 93 00, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.

Leiderschap vereist kwaliteit

Nadat Cameron Hawley ¹⁾ een grote reis had gemaakt, tijdens welke hij o.a. negen weken in Europa verbleef, is hij met enkele verrassende ontdekkingen inzake de mentaliteit van de Amerikaanse zakenman in de Verenigde Staten teruggekeerd. Hij kan deze alleen nog maar zien als een „nice guy”, die slechts één zorg heeft, nl. zijn onderneming te doen uitgroeien tot „one-big-happy-family”. Dat hij deze ontdekking juist in Europa deed is gelegen in het feit, dat hij in ons werelddeel een ontstellend groot aantal landgenoten heeft ontmoet. Toen Hawley Europa bezocht was het toeristenseizoen reeds voorbij, maar toch kon hij iedere keer als hij een restaurant bezocht zich wanen in de stafvergadering van een Amerikaanse onderneming. Wat deden al deze Amerikanen hier? Dat was niet gemakkelijk te ontdekken, want allen deden buitengewoon geheimzinnig. Het is de schrijver echter gelukt de geheimzinnigheidsbarrière te doorbreken en zie hier het resultaat van zijn ontdekking: al deze Amerikanen waren in Europa om er een bedrijf te vestigen, hetzij als filiaal van hun onderneming in de Verenigde Staten, hetzij in samenwerking met een Europese organisatie. Allen waren er nl. achter gekomen dat de produktie in Europa tegen aanmerkelijk lagere kosten kan geschieden, waardoor het voor hen lonender is om in ons werelddeel te produceren en vervolgens te exporteren naar de Verenigde Staten.

Nadrukkelijk vestigt Hawley er de aandacht op, dat de hoge produktiekosten in de Verenigde Staten niet alleen een gevolg zijn van de hoge arbeidslonen die daar gelden. Een vergelijking van de „overhead”kosten in Europa met die in zijn land leerde hem, dat deze in Europa veel gunstiger zijn. De schrijver geeft hiervan enkele voorbeelden die hij ontleent aan gesprekken welke hij had met verschillende van de Amerikaanse zakenlieden die hij op zijn reis ontmoette. Een Amerikaans bedrijf dat met een onderneming in Europa samenwerkte van ongeveer gelijke grootte, werkte met één president, 5 vice-presidenten en een staf van 42 personen; het Europese bedrijf deed hetzelfde werk met 9 man. Van een andere zakenman vernam Hawley, dat de Europese partner dringend verzocht had de Amerikaanse vice-president en zijn drie helpers maar weer naar huis te sturen, omdat de Europese leider zich werkelijk

niet kon vrijmaken voor al de bedrijfsvergaderingen die de Amerikanen wensten en beslist ook niet de tijd had om telkens een verklaring af te geven voor iedere beslissing die hij had genomen. De Amerikaanse directeur verklaarde aan de schrijver naar aanleiding hiervan: ik ben opgegroeid in een andere „management”-filosofie dan die welke in Europa heerst en de mensen die in mijn bedrijf werken heb ik volgens mijn methode geschoold.

Hawley heeft ter verklaring van deze ontwikkeling een eigen theorie. Hij zoekt de verklaring in de mentaliteit die er heerste in de jaren dertig, toen de zakenman in de Verenigde Staten werd beschouwd als een vijand van de gemeenschap. Hij geeft toe, dat er in die dagen in het bedrijfsleven veel gebeurde dat voor kritiek vatbaar was, maar deze mentaliteit heeft er uiteindelijk toe geleid, dat de jongere mensen die toen in het bedrijfsleven werkzaam waren, besloten het bedrijf anders te leiden als zij eens aan de top zouden staan. Zo ontstond de „verlichte manager” van onze dagen. Deze is in alle opzichten het tegenbeeld van de dictatoriale en autocratische zakenman van vroeger, zegt Hawley. De éénhoofdige leiding moest verdwijnen; daarvoor in de plaats kwam het groepsgewijs denken en het „commissie-systeem” van werken. Iedereen gelukkig maken wordt het eerste doel van „business-management”, hetgeen leidde tot de „one-big-happy-family”. De ondernemer werd de „nice guy”, die bij iedereen goed staat aangeschreven.

De schrijver, die van zichzelf getuigt dat hij zich reeds acht jaar uit het actieve zakenleven heeft teruggetrokken, levert felle kritiek op deze mentaliteit en wil terug naar „vigorous, dynamic, personal leadership”, toen men geen tien mensen in dienst had „to make one man’s decisions”. De kwaliteit van het leiderschap is de bepalende factor in ieder lichaam dat een onderdeel vormt van onze gemeenschap. Leiderschap is een persoonlijke eigenschap en als men die eigenschap niet heeft, dan kan men werkomité’s stichten, organisatieschema’s opstellen en wat al niet meer, maar er gebeurt niets. Hawley meent dat men de jeugd van tegenwoordig geen verwijt mag maken, want men vormt nu eenmaal geen leiders in een organisatie waar het individueel denken en handelen is opgeofferd aan de „gelukkige-familie-mentaliteit”. Een gezonde onderneming moet een zakeninstituut zijn en geen sociale instelling, gericht op het geluk der massa.

¹⁾ C. Hawley: „The quality of leadership” in „Personnel” van mei-juni 1960.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Leiderschap vereist kwaliteit.....	715	Beschouwingen over het Radcliffe-rapport (IV), door Prof. Dr. H. W. J. Bosman.....	725
De Europese melkveehouderij in beweging (I), door Drs. H. Schelhaas.....	716	Notities:	
De ruimtelijke ordening van het Gooi, door D. H. Franssens.....	721	Internationale huurkoopconcurrentie.....	720
Vestigingseisen onder de S.-E.R.- loep, door Drs. B. W. Buenk.....	723	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman	728
		Statistieken.....	729

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema.
Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. J. Hartemink.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Drs. Schelhaas heeft voor ons blad een tweetal artikelen geschreven over de Europese melkveehouderij. In het eerste artikel, dat hieronder is afgedrukt, analyseert hij de ontwikkeling van de produktie en van de afzet. De melkproduktie is in de E.E.G.-landen aanzienlijk gestegen. Deze stijging werd veroorzaakt door rationalisatie en door een soort „innovation“-golf. Een prognose voor het eerstkomende tiental jaren geeft het beeld van een onverminderde produktietoename. Verlaging van prijzen en inkomens zal de afzetmogelijkheden vergroten, mede door het stimuleren van de „innovation“-golf. Aan de vraagzijde treden zowel gunstige als ongunstige ontwikkelingen op. Het achterblijven van de consumptiemelkafzet is uiteindelijk de oorzaak van de zuivelcrisis. Deze crisis kan een blijvend karakter hebben, hoewel een geringe verandering in de trendmatige ontwikkeling van vraag en aanbod de crisis kan opheffen. De Euromarkt kan aan een ongunstige ontwikkeling van de Nederlandse afzet van zuivelprodukten een halt toeroepen, zonder een afdoende oplossing te bieden.

De Europese melkveehouderij in beweging

(I)

Het schijnt in strijd te zijn met elke economische rationaliteit, dat een bedrijfstak de produktie uitbreidt, terwijl de afzetmogelijkheden geringer worden. Een bedrijfstak, waarin desalniettemin deze twee verschijnselen zich de laatste jaren tegelijkertijd voordeden, is de Nederlandse melkveehouderij. Toch is het aangeven van een remedie voor deze op zichzelf ongewenste ontwikkeling moeilijk. In de rest der samenleving zal in een dergelijk geval overgegaan worden tot beperking der produktie of zal een politiek van actieve verkoopstimulering toegepast worden. Beide remedies stuiten in de melkveehouderij op geheel eigen moeilijkheden. De reden hiervoor is dat de boer zich niet of nog onvoldoende houdt aan de spelregels, die in de westerse economische orde gangbaar zijn. De boer is in deze samenleving van rationaliteit en materialisme nog steeds „de vreemdeling“ met alle gevaren van ordeverstoring van dien.

In de onderstaande analyse van het probleem, zal begonnen worden met de Europese melkveehouderij en zuivelmarkt. In deze tijd van integratie, eerst in de E.E.G. straks wellicht in de vrijhandelszone, is dit een logisch begin. De Nederlandse melkveehouderij is hiervoor reeds te zeer een onderdeel van de Europese markt geworden en zal dat in de toekomst nog in veel sterkere mate worden. Als vanzelf komen dan de specifiek Nederlandse problemen wel aan de orde.

Ontwikkelingstendenties in produktie en afzet.

Tot de gangbare spelregels in de kapitalistische maatschappij van na de oorlog behoort zeker, dat de produktie afgestemd wordt op de vraag. In de industriële onderneming wordt eerst de vraag gekwantificeerd en vervolgens wordt het produktieprogramma opgesteld. In de melkveehouderij is een dergelijke relatie tussen afzet en produktie niet aanwezig; de produktie wordt, althans in eerste instantie, autonoom bepaald; de handel moet maar zien hoe het geproduceerde afgezet kan worden ¹⁾.

¹⁾ Dit geldt niet voor de gehele landbouw. In de tuinbouw bijv. is de situatie wat dit betreft, reeds anders. Doch de tuinbouw is dan ook reeds veel meer dan de melkveehouderij aangepast aan de eisen, die de ruilverkeersmaatschappij van na de oorlog stelt.

Een dergelijke gang van zaken zou nog geen kortsluiting tussen produktie en afzet behoeven op te leveren, indien er sprake was van een statische situatie, of indien een afzetapparaat aanwezig was, krachtig genoeg om met behulp van moderne technieken een vraag te scheppen. Aan geen van beide voorwaarden is echter voldaan. Van een statische situatie is in het geheel geen sprake meer. Zeker sinds 1950 heeft de dynamiek van rationalisatie en technische vooruitgang — die in vroegere stadia de rest der samenleving van karakter deden veranderen — zich meester gemaakt van de produktie. En het afzetapparaat is vaak nog afgestemd op de situatie van vóór de oorlog.

De ontwikkeling der produktie.

In de landen der O.E.E.C. nam tussen 1950 en 1958 de melkproduktie toe met 20 pCt. Dit betekent een jaarlijkse stijging van 2,5 pCt. De produktietoename werd voornamelijk veroorzaakt door een grotere melkgift per koe. Het aantal melkkoeien nam slechts met 6 pCt. toe.

TABEL 1.

Melkproduktie in de O.E.E.C.-landen

(in 1.000 ton en in indexcijfers) a)

	voor de oorlog	50/51	54/55	58/59
Landen der E.E.G.	44.320	46.493	53.246	59.056
Indexcijfers 1950/51 = 100	95,3	100	114,5	127,0
Overige O.E.E.C.-landen	26.980	29.133	29.587	30.656
Indexcijfers 1950/51 = 100	92,7	100	101,6	105,2
Ver. Staten	48.440	53.207	55.473	11.816
Indexcijfers 1950/51 = 100	91,0	100	104,3	111,3
Australië en Nieuw-Zeeland	9.754	10.621	11.291	57.400
Indexcijfers 1950/51 = 100	91,9	100	106,3	107,9

a) Gegevens voor de O.E.E.C.-landen ontleend aan: „Problems in dairy policy“, Report prepared by the Ministerial Committee for Agriculture and Food, maart 1960. Gegevens Australië en Nieuw-Zeeland: Produktschap voor Zuivel.

Opvallend is dat er van een belangrijke produktiestijging eigenlijk alleen sprake is in de E.E.G.-landen. In de overige landen is de produktiestijging van zeer bescheiden omvang. Een belangrijke stimulans voor deze produktiestijging is het binnendringen van de moderne begrippen van rationalisatie en het toepassen van technische vindingen in de Europese melkveehouderij. In haar meest primitieve vorm

geschiedt dit door de vervanging van werkkoeien — die ook als melkkoeien gebruikt worden — door meer moderne vormen van trekkracht (paard of tractor). Dit geschiedt bijv. in Zuid-Duitsland en in Zuid-Europese landen. Het resultaat is een veel produktiever veebeslag. In geheel Europa vindt verder een steeds betere beheersing van de gezondheidstoestand van het vee plaats. Er vinden betere opfokmethoden én betere veevoedertechnieken ingang. De kwaliteit van het melkvee stijgt door vervanging van de minder produktieve dieren geleidelijk.

Er zijn nog enorme mogelijkheden voor produktieuitbreiding. In Zuid-Duitsland en in Frankrijk bijv. doet men moeite — en dit met toenemend succes — technieken ingang te doen vinden die in ons land en Denemarken tien jaar terug modern waren, doch nu achterhaald zijn. In ons land zijn nieuwe bedrijfssystemen ontwikkeld — doch nog niet of vrijwel niet toegepast — die een verdubbeling der graslandproduktie en een lagere kostprijs mogelijk maken (o.a. via berekening en stalvoeding). Er is een aanzienlijke „lag” aanwezig tussen hetgeen wetenschappelijk en technisch mogelijk is en hetgeen de gemiddelde Europese boer toepast. De melkveehouder gaat echter in toenemende mate gebruik maken van moderne vindingen en werkwijzen. Er zou gesproken kunnen worden van een soort „innovation”-golf (Schumpeter).

In dit proces speelt vooral mee het besef bij de Europese boer, dat hij moet trachten door technische vooruitgang de stedeling met zijn luxe en comfort bij te blijven. Ook raken in en platteland elkaar steeds dichtere en dit houdt o.a. in, dat de rattachistieke en materialistische denk- en werkwijze van de grootstedelijke industrie steeds meer op het platteland toegang vinden. De mentaliteit van: „de beste boer is degene, die 's morgens het eerst op het land is en 's avonds het laatst er van vertrekt”, is niet meer de mentaliteit van de jonge boer.

Symbolisch — hoewel nog van geen praktische betekenis — is de opkomst van het idee der zgn. open loopstal, met het hierbij horende systeem der zelfvoeding. Tot dusver stonden op alle boerderijen de koeien 's winters op stal en de boer deed het verzorgingswerk; hij voerde hooi aan, hij zorgde voor andere voedingsmiddelen, kortom, hij liep en de koe stond stil. In de zgn. open loopstal is het anders: daar moet de koe zich zelf redden, zij moet zelf het hooi e.d. halen en neemt dus het werk van de boer over. De opkomst van de open loopstal kan een revolutie in de boerderijbouw betekenen en wil zeggen dat de gebouwen — die tot dusver 100 en meer jaren mee konden — nu zeer snel economisch verouderen. Reeds nu spreekt men over een levensduur van de boerderij van tien jaar. Het zal betekenen dat al het oude van het platteland zal verdwijnen.

Te verwachten is, dat de melkproduktie het eerstkomende tiental jaren minstens in hetzelfde tempo als de laatste tien jaar zal blijven toenemen. Een laag inkomens- en prijspeil — een beproefd middel elders om evenwicht tussen produktie en afzet te herstellen — zal dit proces eerder versnellen dan vertragen. Het zal immers een extra stimulant betekenen voor de „innovation”-golf. Wel moet worden opgemerkt, dat deze produktiestijging typisch is voor het Europese melkveehoudersbedrijf, dat te kenmerken is als een gezinsbedrijf, meestal een kleine omvang heeft en waar veelal voldoende arbeidskracht aanwezig is. In de Verenigde Staten, Nieuw-Zeeland en Australië met hun moderne grootbedrijven en hun problemen van arbeidschaarste en werktijdverkorting, is de produktiestijging veel

(advertentie)

minder geprononceerd. In de Verenigde Staten liep het laatste jaar de produktie zelfs terug, vooral door een omschakeling naar de arbeids-extensieve en meer rendabele vleesproduktie. In de Verenigde Staten kon hierdoor, althans in 1959, het evenwicht tussen produktie en afzet worden hersteld.

Ook in Zweden en Denemarken bleek een produktiestijging verrijdbaar. In Zweden was dit een gevolg van een doelbewuste en rigoureuze structuurpolitiek, gericht op een drastische verlaging van het aantal boeren. In Denemarken spelen wellicht mee het rechtstreeks doorwerken van het lage wereldmarktprijsniveau in de melkveehouderij, de mogelijkheden om te switchen naar andere produktierichtingen en de gemiddeld veel grotere bedrijven, factoren, die geen van drieën gelden voor het gemiddelde Europese melkveehoudersbedrijf.

De ontwikkeling bij de vraag.

Aan de vraagzijde zijn er zowel gunstige als ongunstige ontwikkelingen. Onbevredigend is het consumptiemelkgebruik. In het O.E.E.C.-gebied bleef weliswaar het verbruik in absolute hoeveelheid gemeten tussen 1950 en 1959 gelijk, doch dat betekende bij een bevolkingstoename van 7 pCt. (bijna 0,9 pCt. per jaar) een teruggang van het verbruik per hoofd van de bevolking. Het resultaat van de teruggang van het verbruik per hoofd en de toename der melkproduktie was, dat in 1958 slechts 30 pCt. van de melkproduktie als consumptiemelk kon worden afgezet tegen 37 pCt. in 1950.

Een belangrijke oorzaak voor de teruggang van het consumptiemelkgebruik is de prijsstijging van consumptiemelk. De prijs van consumptiemelk steeg in bijna elk land aanzienlijk. De invloed van deze prijsstijgingen moet echter niet worden overschat (zie tabel 2).

De prijselasticiteit van het consumptiemelkgebruik is zeer gering. De prijsverhogingen waren veelal noodzakelijk door kostenstijgingen bij de producent en bij het detailhandelsapparaat.

Een tweede factor voor de relatieve teruggang van het consumptiemelkgebruik kan zijn de opkomst van duurere en meer veredelde consumptiemelkprodukten. Er vond n.l. een verschuiving plaats van losse melk naar flessenmelk en van het gebruik van gewone melk naar koffiemelk.

TABEL 2.

Consumentenprijzen in de munteenheid van het betrokken land a)

	juni 1951	juni 1955	juni 1959
Zwitserland	0,50	0,52	0,57
West-Duitsland	0,38	0,40	0,44
België	5,35	6,50	7,0
Nederland	0,21	0,30	0,37
Denemarken	0,53	0,68	0,77
Zweden	0,44	—	0,69
Noorwegen	0,54	0,58	0,74
Verenigde Staten	0,202	0,25	0,29

a) Gegevens: „Preisberichtstelle des Schweizerischen Bauernverbandes“.

Deze nieuwe distributievormen betekenen een efficiënter en hygiënischer verbruik, met tot dusver als gevolg dat minder melk in de huishouding nodig is. De gezinsuitgaven voor melk werden echter — doordat de meer veredelde produkten duurder zijn — niet lager doch meestal zelfs hoger. Deze tendens zal zich in de toekomst op uiteenlopende wijze kunnen voortzetten. Zo is mogelijk: papierverpakking van consumptiemelk, het gebruik van geconcentreerde melk als consumptiemelk en het ontwikkelen van een snel en goed oplosbaar melkpoeder, geschikt voor gebruik als consumptiemelk.

Het roomboterverbruik ontwikkelde zich bevredigender. De consumptie per hoofd nam toe van 4,4 kg in 1950/51 tot 4,9 kg in 1957/1958. Daarnaast nam de bevolking toe met 8 pCt. Het roomboterverbruik steeg hierdoor vrijwel evenredig met de stijging der melkproduktie. In 1957/58 werd ca. 34 pCt. van de totale melkproduktie gebruikt voor de boterproduktie. Het consumptieniveau van vóór de oorlog werd vrij dicht genaderd. Het verbruik per hoofd was toen 5,2 kg. De concurrentie van de margarine is dus de laatste jaren in het welvarende Europa voorlopig wat uitgewoed. De hierboven weergegeven stijging van het verbruik vond plaats ondanks een ongunstiger wordende prijsverhouding tussen roomboter en margarine.

TABEL 3.

	Verhouding boter-margarineprijzen		Ontwikkeling van het verbruik van boter per hoofd der bevolking	
	1951	1957	1951	1957
Nederland	2,3	3,2	2,4	2,9
België	3,0	3,8	9,1	8,8
Frankrijk	2,0	2,4	4,8	6,0
Duitsland	2,5	3,5	5,6	5,9
Noorwegen	3,3	3,7	3,0	3,0
Zweden	1,8	2,1	9,6	6,9
Denemarken	1,6	2,0	6,5	7,8
Engeland	2,3	1,7	4,8	6,0
Zwitserland	2,9	3,1	4,9	5,6

Gegevens: O.E.E.C.

De jaren 1958 en 1959 bieden weinig houvast voor een prijsvergelijking wegens de zeer wilde prijsbewegingen.

Het kaasverbruik gaf in de jaren 1950 tot 1959 een regelmatige stijging te zien. Het gebruik per hoofd lag in 1958/1959 18 pCt. boven het niveau van 1950. Het totale kaasverbruik kon hierdoor met ca. 30 pCt. stijgen. Bijna 20 pCt. van de melkproduktie in het O.E.E.C.-gebied wordt tot kaas verwerkt.

Van de overige bestemmingen der melk moeten genoemd worden de (afnemende) teruglevering aan de boerderijen en de (sterk stijgende) condens- en poederproduktie. De teruglevering aan de boerderijen is in vele landen nog steeds belangrijk en neemt in totaal nog steeds meer dan 10 pCt. der melk in beslag. De condens- en poederproduktie neemt snel toe. In 1959 was ca. 5 pCt. van de totale melkproduktie in het O.E.E.C.-gebied nodig voor de produktie

van condens en vol poeder tegen 2 pCt. in 1950²⁾.

Van belang is vooral dat een belangrijk deel van deze produktie een afzetgebied vindt in landen buiten Europa, waardoor de Europese markt kan worden ontlast. De condensexport naar landen buiten Europa steeg van 145.000

ton in 1950 tot 305.000 ton in 1958, de export van melkpoeder naar landen buiten Europa van 13.000 ton tot 52.000 ton. Gereleveerd kan in dit verband worden de Nederlandse condens- en vol poederproduktie. De produktie van condens in Nederland steeg van 173.000 ton in 1950 tot 337.000 ton in 1959. De export nam toe van 112.000 ton tot 263.000 ton. Het grootste deel wordt afgezet in Azië en Afrika. Hier heeft het Nederlandse bedrijfsleven met alle dynamiek en initiatief, welke een vrij bedrijfsleven kan ontplooiën, een geheel nieuw afzetgebied opgebouwd. Nederland is verreweg de belangrijkste condens-exporteur. Bij melkpoeder bezet Nederland de tweede plaats na de Verenigde Staten.

Het is overigens een merkwaardige ontwikkeling dat Nederland; dat op de belangrijke Engelse markt geen rol van betekenis speelt, in Zuid- en Oost-Azië een belangrijk afzetgebied heeft gevonden en dat Australië en Nieuw-Zeeland hun produktie niet instellen op dit dichtbij liggende afzetgebied, doch zich geheel concentreren op de op veel grotere afstand gelegen Engelse markt.

Blijvende zuivelcrisis.

De in het voorgaande weergegeven ontwikkeling liet een jaarlijkse produktietoename zien van 2,5 pCt., een gelijkblijvende consumptiemelkafzet (voor ca. 1/3 deel van de melkproduktie) en een ongeveer evenredig stijgende kaas- en boterproduktie (voor ca. de helft van de melkproduktie)³⁾. Het achterblijven van de consumptiemelkafzet is uiteindelijk de oorzaak van de crisis. De discrepantie tussen vraag en aanbod is overigens niet groot. Zij bedraagt nog geen 1 pCt. van de jaarlijkse produktie. In een jaar waarin de melkproduktie tijdelijk achterblijft bij de normale ontwikkeling — bijv. zoals door droogte — of in jaren waarin (tijdelijke) nieuwe afzetmogelijkheden bij de normale ontwikkeling — bijv. zoals in 1959 door droogte — of in jaren waarin (tijdelijk) nieuwe afzetmogelijkheden opdoemen, zoals dit tot 1958 bijna steeds het geval was — schijnt het dan ook, dat er niets aan de hand is en dat de crisis is overwonnen. Het herstel der zuivelmarkt in 1959 was echter slechts schijn. De crisis, eind 1957 begonnen, trad eind 1959 en de eerste helft van 1960 weer met niet te miskennen duidelijkheid naar voren.

²⁾ Het opstellen van een exact sluitende melkbalans is, ten dele door het gebrekkige statistische materiaal, maar vooral door de noodzaak arbitrair gekozen herleidingsleutels te gebruiken, niet goed mogelijk.

³⁾ Het voor het weergegeven van deze ontwikkeling gebruikte cijfermateriaal, voor zóver betrekking hebbend op het O.E.E.C.-gebied, is voor het belangrijkste deel ontleend aan de publikatie van de O.E.E.C.: „Problems in dairy policy“.

UW DEELNEMING
IN DE
WERELDWELVAART

„INTERUNIE“

Parkstraat 30, Den Haag

(advertentie)

De crisis kan een blijvend karakter hebben. De O.E.E.C. verwacht voor de komende vijf jaar een produktietoename van 25 pCt., vergeleken met het produktieniveau van 1955/56. Verwacht wordt dat de bestemmingen van de melk buiten de botersector (dus bij consumptiemelk, kaas en de overige melkbestemmingen) maximaal 10 pCt. meer melk kunnen opnemen dan in 1955/56 het geval was. Het restant zou dan geheel verwerkt moeten worden tot boter. Dit betekent een vergroting van het boterverbruik per hoofd van 35 pCt. in vergelijking met een toename van 20 pCt. die op grond van de trend van de laatste acht jaar mag worden verwacht. Tenzij de prijzen dalen tot zeer lage waarden — zoals die in 1958 reeds gerealiseerd werden en zoals dit jaar opnieuw het geval dreigt te worden — is een dergelijke stijging van de consumptie per hoofd niet te verwachten.

Een discrepantie tussen vraag en aanbod zoals hier is geschetst — overigens in absolute hoeveelheden gemeten nog niet van zo grote omvang — is voldoende om een permanente en ernstige zuivelcrisis te veroorzaken. De verwachtingen van de „Zentrale Markt und Preisberichtstelle der Deutschen Landwirtschaft“ en van de „Preisberichtstelle des Schweizerischen Bauernverbandes“ zijn gelijksoortig aan deze — sombere — verwachting. De discrepantie tussen vraag en aanbod dreigt bovendien elk jaar groter te worden. Anderzijds kan echter een geringe verandering in de trendmatige ontwikkeling bij vraag en aanbod — bijv. een geringere produktietoename, gelijk aan de toename der melkproduktie in Australië, Nieuw-Zeeland, Verenigde Staten en Denemarken — de dreigende crisis opheffen.

Voor ons land is van belang dat de te verwachten permanente crisis zich het scherpst zal doen gevoelen in het E.E.G.-gebied, waarvan ons land deel uitmaakt. In dit gebied is nl. de discrepantie tussen vraag en aanbod het grootst. Voor de Euromarkt verwacht de Europese Commissie voor de jaren 1956/1965 een produktiestijging van 30 pCt. tegen een groter verbruik van 17 pCt.

Positie van Nederland.

Zonder de E.E.G. en zonder het streven naar Europese integratie, zou de toekomst er voor de Nederlandse melkveehouderij bijzonder slecht uitzien. In Duitsland, Frankrijk en België — van oudsher belangrijke afzetgebieden van Nederlandse zuivelprodukten — neemt de melkproduktie het snelst toe van alle O.E.E.C.-landen. Een tekén aan de wand is de ontwikkeling van onze export van de niet geliberaliseerde produkten boter, gecondenseerde melk en melkpoeder naar de E.E.G.-landen.

TABEL 4.

Export naar het E.E.G.-gebied a)

	1955	1956	1957	1958
Boter	23.347	18.725	20.652	10.872
Gecond. melk	16.024	16.150	12.405	14.935
Melkpoeder	10.377	11.409	8.521	8.747
Kaas (een geliberaliseerd produkt) ...	132.215	136.854	137.562	154.635

a) Gegevens: Produktschap voor Zuivel.

Zonder Europese integratie zou, zodra de moeilijkheden op de zuivelmarkt zouden toenemen en de Duitse en Belgische melkveehouderij in ernstige afzetmoeilijkheden zouden komen, eenzelfde ontwikkeling dreigen voor onze kaasexport. De kaashandel is nu voor een belangrijk deel geliberaliseerd. Alleen Frankrijk kent importbeperkingen.

Ondanks het E.E.G.-verdrag en een over de hele linie streven naar vrije handel, dreigde Duitsland vorig jaar reeds met een deliberalisatie van de kaasimport, terwijl België, ondanks Benelux en E.E.G., de eigen kaasproduktie subsidieert en de invoer van onze kaas sinds vorig jaar met een heffing belast.

Door de ontwikkeling van de melkproduktie zou in landen als Frankrijk, België en Duitsland de behoefte aan onze produkten vrij snel verminderen. Wij zouden aangevoerd zijn op de Engelse markt met het daar geldende lage prijspeil en moeten concurreren met de goedkoop producerende landen Australië, Nieuw-Zeeland en Denemarken. Er zou reeds veel gewonnen zijn, indien deze dreiging door de uitvoering van het E.E.G.-verdrag werd doorbroken. Het lijkt erop, dat dit het geval zal zijn. Ook voor de landbouwprodukten zal het E.E.G.-verdrag versneld worden uitgevoerd, zij het dat de versnelling in langzamer tempo zal geschieden dan bij de industrieprodukten het geval zal zijn. Bovendien zal het E.E.G.-gebied zeer spoedig voor zuivelprodukten een overschottenmarkt zijn, zoals het in feite in 1958 reeds was en ook dit jaar zal worden.

Zonder hier een nadere analyse van te geven, is de algemene mening t.a.v. de mogelijkheden, die de E.E.G. biedt, als volgt weer te geven. De Euromarkt zal de komende vijf jaar geen algehele oplossing voor onze afzetproblemen betekenen. Wel is er ruimte voor de optimistische verwachting, dat een geleidelijke en matige verbetering mogelijk is. Dat is reeds veel, gezien hetgeen ons te wachten stond zonder Euromarkt. Het is mogelijk — gezien de geleidelijk groter wordende afzetkansen — dat door de ontwikkeling der Euromarkt voorlopig voor ons land het dieptepunt der crisis bereikt is.

Enkele overwegingen voor deze conclusie zijn de volgende. De Euromarkt belooft op den duur een vrije uitwisseling van zuivelprodukten. Bij deze uitvoer zullen wij echter gebonden worden aan een gemeenschappelijk Europees prijspeil. Wat dit kan betekenen is te illustreren aan de hand van de onderstaande tabel, ontleend aan de voorstellen der Europese Commissie.

TABEL 5. *Producentenprijs van melk*
(in guldens; 3,7 pCt. vet; af boerderij)

Landen	met subsidies a)	zonder subsidies
België	0,275	0,275
Duitsland	0,30	0,27
Frankrijk	0,27	0,27
Italië	0,275	0,275
Nederland	0,275	0,205

a) België, Frankrijk, Italië en Duitsland ondersteunen de melkveehouderij door bescherming van het binnenlandse prijspeil. Duitsland geeft daarnaast nog een kleine producentensubsidie. Nederland laat het prijspeil vrij, doch geeft omvangrijke producentensubsidies.

(advertentie)

**MET ÉÉN
AANDEEL HEEFT
U BELANGEN IN
GESELECTEERDE
ONDERNEMINGEN
IN 14 LANDEN**

ROTTERDAMSCH
BELEGGINGSCONSORTIUM N.V.

ROBECO

BLAAK 10 ROTTERDAM

Geëist zal kunnen worden, dat wij zullen concurreren op basis van het gemeenschappelijk Europees prijspeil dat dicht in de buurt van onze producentenprijs inclusief subsidies zal liggen. Het is immers — bij een werkelijk gemeenschappelijke markt — niet acceptabel, dat ons land de hele afzet tegen lage prijzen tot zich trekt en dat vervolgens achteraf onze boeren f. 0,07 per kg melk of meer subsidie ontvangen en de overige boeren niet. Van een concurrentie op gelijke voorwaarden is dan geen sprake. De in het E.E.G.-verdrag neergelegde regeling van de minimumprijzen biedt de mogelijkheid een concurrentie op gelijk prijsniveau af te dwingen. Deze gang van zaken zal, tegelijk met de verlaging der invoerrechten, de rentabiliteit van onze export naar de E.E.G.-landen verbeteren, doch zal de te exporteren hoeveelheden niet vergroten.

¹⁴In hoeverre er bij dit Europees prijspeil anderzijds kansen zullen zijn om de te exporteren hoeveelheden te vergroten, zal moeten worden afgewacht. In het eigen land zal de totstandkoming der Euromarkt een teruggang in het verbruik tot gevolg kunnen hebben. Zodra nl. het Europees prijspeil in ons land doordringt, zullen de prijzen van boter en kaas belangrijk stijgen, hetgeen een daling van het verbruik zal betekenen.

¹⁵Wat de export betreft, voor kaas is geen grote uitbreiding te verwachten. De kaasexport is reeds — behalve voor Frankrijk — geliberaliseerd. In Frankrijk bestond tot dusver slechts een vraag naar Nederlandse kaassoorten ter grootte van 20.000 ton, waarin echter grotendeels voorzien werd door de Franse zuivelindustrie. In Italië is de vraag naar Hollandse kaassoorten nog geringer. Onze kaassoorten passen ook niet zo goed bij het Franse en Italiaanse menu en het publiek is gewend aan de inlandse kaassoorten. Ook is het de vraag, of op Denemarken veel terrein is te veroveren op de Duitse markt.

¹⁶Denemarken levert voor een deel andere soorten en ook is een blijvende discriminatie van Denemarken, gezien de te verwachten associatie tussen E.E.G. en vrijhandelszone, niet waarschijnlijk. Het ligt althans niet voor de hand, gezien het integratiestreven in de gehele wereld, dat de historische en politieke dwaasheid zal worden begaan om West-Europa in twee blokken te verdelen.

Voor boter zullen wij het moeten hebben van onze kwaliteit, die in het algemeen goed is, althans naar onze begrippen. Op de botermarkt is echter de dreiging van overproductie het grootst. Voor condens en poeder zijn de mogelijkheden moeilijk te schatten. In elk geval zal binnen het kader van de E.E.G. een sterke afzetorganisatie nodig zijn, die in plaats van met prijsconcurrentie, zal moeten werken met concurrentie door middel van betere kwaliteit, invoeren van merken, het voeren van reclame en andere moderne hulpmiddelen.

De conclusie zal moeten zijn, dat de Euromarkt aan een dodelijk dreigende ontwikkeling een halt toe kan roepen, de afzet van onze produkten kan verbeteren, doch

Internationale huurkoopconcurrentie

Blijkens een artikel in „The Economist” van 30 april 1960 breidt de concurrentie op het terrein van de huurkoopfinanciering zich uit op het internationale vlak. Terwijl de financieringsmaatschappijen te Londen het gezamenlijk optreden van de C.I.T. en American Express op dit terrein afwachten (een geduchte combinatie) hebben twee Britse financieringsmaatschappijen hun eigen plannen aangekondigd om belangen op het Continent te verkrijgen. Bowmaker (waarin Lloyds Bank een belang van 25 pCt. heeft) en Lloyds & Scottish Finance (gezamenlijk eigendom van Lloyds en de National Commercial Bank of Scotland) zijn van plan een gezamenlijke holding company in Europa op te richten met een beginkapitaal van ongeveer Zw. fr. 24 mln. De maatschappij wil belangen verwerven in bestaande financieringsmaatschappijen in de hoger ontwikkelde Europese landen, omdat dit minder riskant is dan het oprichten van een geheel nieuwe maatschappij, die op onbekend terrein zou moeten gaan concurreren.

Vele van de grote huurkoopzaken in het Verenigd Koninkrijk hebben belangen in de landen van het Gemenebest; tegen het einde van het vorige jaar heeft de United Dominion Trust een overeenkomst gesloten met vooraanstaande huurkoopfirma's op het Europese vasteland, om voor elkaar als correspondent op te treden voor in- en exportzaken. Maar met het Bowmaker-Lloyds en Schotse plan werpt men zich voor het eerst op de directe concurrentie in Europa, waar de huurkoopgewoonte eerst sinds kort aan het opkomen is. Het zal de banken en financieringsmaatschappijen genoeg hebben gedaan dat de Bank of England in principe voor deze buitenlandse investeringen toestemming heeft gegeven. Het blijkt dat de beoordelingsmaatstaf die de autoriteiten voor aanvragen voor buitenlandse investeringen aanleggen er eenvoudig een is van financiële gezondheid, ofschoon van de investeerder geëist kan worden, dat hij van een „switch”-valuta gebruik maakt, tegen een kleine premie.

geen afdoende oplossing zal bieden voor onze zuivelmoeilijkheden. De noodzaak van export naar landen buiten de E.E.G. zal blijven bestaan, tenzij onze melkproductie belangrijk wordt ingekrompen.

's-Gravenhage.

Drs. H. SCHELHAAS.

Blijf bij — Lees „E.-S.B.”!

De ontwikkeling van het Gooi heeft geleid tot een sterke mate van verstedelijking. Het gebied kreeg een belangrijk eigen stuwend bedrijfsleven. Voor de verdere ontwikkeling zal men de consequenties hiervan moeten aanvaarden. Dit betekent dat men zal moeten komen tot een duidelijker stedelijk karakter. De nog veelvuldig toegepaste zeer ruime bebouwing moet worden tegengegaan. De belangen van recreatie en natuurbescherming kunnen niet a priori als onaantastbaar worden beschouwd. Voor een harmonische verdere ontwikkeling van het Gooise gebied zal een beperkte aantasting van natuur- en recreatieruimten, alsmede van het agrarische gebied, in de beschouwing moeten worden betrokken. Afleiding van een deel van de bevolkingsaanwas van Amsterdam en van het Gooi naar met name de noordwestelijke Veluwe zal kunnen worden gestimuleerd. De bouw van satellietsteden in zuidelijk Flevoland lijkt, mede met het oog op de veiligheid, minder wenselijk. Aan de aanleg in de polder van een compenserend heideveld ware de voorkeur te geven.

Het Gooi vormt een prachtig woongebied in het centrum van het land, dicht bij Amsterdam en Utrecht. Het is dan ook geen wonder, dat — vooral na het aanleggen van de spoorlijn tussen Amsterdam en Amersfoort — de bevolking in dit gebied sterk is toegenomen. In de voormalige heidedorpen, waar, naast boeren en vissers (Huizen), ook wevers woonden, die werkten in de tapijtindustrie, vestigden zich welgestelde forensen en renteniers. Zij bouwden landhuizen en villa's in een prachtig, nog landelijk gebied, waar, met eikenhakhout omzoomde boekweit- en roggevelden rondom de esdorpen overgingen in met heide bedekte golvende hoogten en groene grasvlakten (de meenten). De heidevelden waren, evenals de meenten, gemeenschappelijk bezit van de erfgooiers.

Geleidelijk vestigden zich meer en uit andere groepen stammende bewoners in het Gooi. Er ontstonden nieuwe bedrijven, zoals de seintoestellenfabriek in Hilversum, welke uitgroeide tot de belangrijke elektronische industrie van vandaag. Ook vormde zich de bedrijvigheid van en in verband met de in Hilversum gevestigde radio-omroepen, een stuwende bestaansbron van betekenis. In Huizen bevindt zich eveneens een belangrijke stuwende industrie. Laren en Blaricum, maar ook Bussum, zijn nog in sterkere mate forensenplaatsen. Naarden, dat een zeer hoog percentage woonforensen onder zijn inwoners telt, is tevens van betekenis als vestigingsplaats voor de industrie.

De tabellen 1 en 2 geven van een en ander een duidelijk beeld ¹⁾.

De stuwende industrie is de laatste jaren regelmatig in betekenis toegenomen. Voor de zes gemeenten gezamenlijk groeide de werkgelegenheid in deze bedrijven tussen 1949 en 1957 met ongeveer 30 pCt. méér dan de totale mannelijke beroepsbevolking. Ten tijde van de samenstelling van dit artikel waren betreffende de stuwende dienstenverlening nog geen gegevens beschikbaar. Mede met het oog op de daar gevestigde radio-omroepen kan echter worden aangenomen, dat deze sector vooral in Hilversum van grote betekenis is.

¹⁾ De in deze tabellen verwerkte gegevens werden welwillend beschikbaar gesteld door de Provinciale Planologische Dienst van Noordholland.

De ruimtelijke ordening van het Gooi

TABEL 1.

De omvang van de stuwende werkgelegenheid voor mannen in de Gooise industrie

	De totale mannelijke beroepsbevolking in 1956 a) (1)	De stuwende industriële werkgelegenheid in 1957 a) (2)	(2) in procenten van (1) (3)
Hilversum	25.469	7.276	28,6
Bussum	9.570	1.035	10,8
Naarden	3.371	967	28,7
Blaricum	1.408	—	0
Laren	3.160	312	9,9
Huizen	3.855	2.646	68,6
Totaal	46.833	12.236	26,1

a) De hier gegeven cijfers zijn niet beschikbaar voor hetzelfde jaar.

Hoewel dus het Gooi in belangrijke mate een „eigen economisch leven leidt”, blijkt uit tabel 2, dat het aantal buiten het Gooi werkzame woonforensen tussen 1947 en 1956 — ook in verhouding tot de totale beroepsbevolking — nog aanzienlijk is toegenomen. Het forensisme tussen de Gooise gemeenten onderling blijkt eveneens van grote betekenis. De hiervóór geconstateerde situatie in Naarden bijv., kon daardoor ontstaan.

Dit verschil in structuur tussen de Gooise gemeenten zal ook van invloed zijn op de toekomstige ontwikkeling. Zonder meer is in dit verband duidelijk, dat een beperking van de groei van overwegend forensenplaatsen minder ingrijpend zal zijn dan het afremmen van de ontwikkeling van een aantal hoog gespecialiseerde en bovendien nog expansieve takken van bedrijf.

Intussen gaat de groei van de Gooise bevolking onverminderd voort. De zes Gooise gemeenten tezamen hadden:

in 1870 : 16.500,	in 1946 : 148.000,
in 1900 : 38.000,	in 1950 : 162.000,
in 1920 : 76.000,	in 1957 : 183.000

inwoners. Naar schatting zal het totale inwonertal in 1980 300.000 bedragen.

Hoewel — mede als gevolg van de toen reeds bereikte omvang — de relatieve groei der bevolking na de tweede wereldoorlog enige vertraging onderging, is zulks met de

TABEL 2.

Overzicht van de in het Gooi wonende forensen, vergeleken met de beroepsbevolking a)

	Beroepsbevolking		Forensen, werkzaam binnen het Gooi						Forensen, werkzaam buiten het Gooi						Forensen, niet werkzaam in een bepaalde gemeente				Alle woonforensen							
			aantallen		in pCt. van de beroepsbevolking		in pCt. van het totaal		aantallen		in pCt. van de beroepsbevolking		in pCt. van het totaal		aantallen		in pCt. van de beroepsbevolking		in pCt. van het totaal							
	1947	1956	1947	1956	1947	1956	1947	1956	1947	1956	1947	1956	1947	1956	1947	1956	1947	1956	1947	1956	1947	1956				
Hilversum	17.899	20.995	394	942	2	5	19	25	2.056	2.758	12	13	40	36	865	1.234	5	6	54	55	3.315	4.934	19	24	38	36
Bussum	6.869	8.185	573	1.113	8	14	28	30	1.532	2.340	22	29	30	30	345	384	5	5	22	17	2.450	3.837	36	47	28	28
Naarden	2.429	2.865	353	498	15	17	17	13	709	1.097	29	38	14	14	186	171	8	6	12	8	1.248	1.766	51	62	14	13
Blaricum	999	1.192	120	268	12	23	6	7	152	385	15	32	3	5	56	34	6	3	4	2	328	687	33	58	4	5
Laren	2.225	2.594	252	478	11	18	12	13	339	595	15	23	7	8	89	161	4	6	7	7	680	1.234	31	48	8	9
Huizen	2.383	3.101	382	464	16	15	18	12	297	538	12	17	6	7	62	256	3	8	4	11	741	1.258	31	41	9	9
Totaal	32.804	38.932	2.074	3.763	6	10	100	100	5.085	7.686	16	20	100	100	1.603	2.240	5	6	102	100	8.762	13.716	27	35	101	100

a) Voor zover gezinshoofden en alleenstaanden (mannen en vrouwen).

absolute toeneming niet het geval. Weliswaar is de gemiddelde jaarlijkse toeneming tussen 1950 en 1957 (ca. 3.000) lager dan die tussen 1946 en 1950 (ca. 3.500), maar toch ligt dit cijfer voor de eerstgenoemde periode nog boven dat voor het tijdvak tussen 1920 en 1946 (ca. 2.800). Het is dan ook niet uitgesloten, dat de bevolking zich tussen 1946 en 1980 opnieuw zal verdubbelen. Bij deze groei is de op het Gooi gerichte migrantenstroom nog steeds van belang. Over de jaren 1950 tot en met 1956 bedroeg het positief migratiesaldo voor de gezamenlijke Gooise gemeenten in totaal 7.381, of meer dan 1.000 inwoners per jaar.

Reeds in de jaren twintig was langzamerhand een groot gedeelte van de enges bij de dorpen omgezet in villaparken. Ook de heidevelden en bossen dreigden ten offer te vallen aan de bebouwing. Om een vormloos dichtbouwen tegen te gaan — een doeltreffende beheersing van de stedeboekkundige ontwikkeling was destijds nog aanzienlijk moeilijker dan nu — en de prachtige heidevelden en bossen te sparen, werden van gemeentewege diverse bossen en landgoederen aangekocht. Eveneens in die jaren werd het erfgooiersbezit aan woeste grond en bos voor het grootste deel overgedragen aan een daartoe gevormde stichting „Het Goois Natuurreservaat”. Ook de meenten, die eveneens een landschappelijk bijzonder aantrekkelijk element vormen, konden tot nu toe grotendeels behouden blijven.

Wanneer we thans de toekomstige ontwikkeling van het Gooi aan een nadere beschouwing onderwerpen, dan moet in de eerste plaats worden opgemerkt, dat, gezien het belangrijke aantal woonforensen, deze niet los is te denken van met name de situatie in Amsterdam, waar in 1956 69 pCt. van deze bevolkingsgroep haar werkkring had. Dit ongeacht hetgeen hiervóór werd opgemerkt over het „eigen leven” van een belangrijk deel van de Gooise economie.

De vraag rijst nu, waar de verwachte „overloop” van Amsterdam zich het beste kan vestigen. In dit verband kan worden gewezen op het „Leitmotiv” van de Commissie Westen des Lands: „Laat de Randstad naar buiten toe uitgroeien”. Voor de Amsterdamse agglomeratie betekent dat een uitbreiding in Noord, in Zaandam en zo mogelijk nog verder noordwaarts.

Met betrekking tot de eveneens door de Commissie Westen des Lands gepropageerde toekomstige „opvangcentra” in het randgebied van zuidelijk Flevoland ligt de vraag voor de hand, waarom grote nederzettingen te bouwen op een peil van 2,5 à 3,5 m beneden N.A.P., terwijl

zich in de directe nabijheid een hoog gelegen en ook overigens voor de woningbouw bij uitstek geschikt gebied (het Gooi) bevindt. Zijn onze planologen er nog steeds niet van overtuigd, dat wonen onder de zeespiegel in sommige delen van ons land een noodzakelijk kwaad is, dat daarom ook tot de werkelijk noodzakelijke gevallen beperkt dient te blijven?

Ten slotte zij hier nog gewezen op de wenselijkheid een gedeelte van de „overloop” van Amsterdam — en mogelijk eveneens van een gedeelte van de aanwas van de bevolking in het Gooi — naar verder weg gelegen gebieden af te leiden. Met name valt in dat verband te denken aan de noordwestelijke Veluwe, dat als vestigingsgebied veel aantrekkelijks bezit en waar de komst van nieuwe bedrijven — ook indien zulks gepaard gaat met een toestroming van nieuwe bewoners — veel kan bijdragen tot een verbetering van de stagnerende ontwikkeling.

Een artikel over het Gooi is niet de plaats om de hier aangeroeerde vraagstukken uitvoerig te behandelen. Deze te noemen is echter noodzakelijk, omdat een ieder, die zich verdiept in de ontwikkeling van het Gooi, zich er rekenschap van zal moeten geven.

Bij een nadere beschouwing van de in het Gooi op korte termijn nog aanwezige uitbreidingsmogelijkheden blijkt, dat er buiten de natuurgebieden en de meenten weinig tot bouwterrein te bestemmen gronden meer over zijn. Voor de naaste toekomst zou daar niet meer dan ca. 500 ha beschikbaar zijn, waarvoor gemiddeld op niet meer dan ongeveer 30 woningen per ha gerekend zou kunnen worden. Bovendien zou naar schatting de helft van dit aantal bereidigd zijn voor de opheffing van het woningtekort der reeds aanwezige bevolking. Voor uitbreiding komen dus globaal niet meer dan 8.000 woningen beschikbaar, die tezamen plaats bieden aan 25.000 à 30.000 bewoners. Indien we verder bedenken, dat het aantal inwoners van het Gooi zal kunnen groeien tot 300.000 in 1980, dan blijkt, dat er volgens de huidige plannen tot dat jaar voor ongeveer 80.000 inwoners geen ruimte beschikbaar zal zijn. Bij de tot nu toe gevolgde bouwwijze betekent dit een tekort van bijna 1.000 ha ruw bouwterrein.

Deze bouwwijze, welke is ontleend aan het oude vestigingspatroon van landhuizen en villa's, later gevolgd door eenvoudiger woningtypen, en welke stoelt op het beginsel van „buiten wonen”, temidden van bos en heide, begint echter hoe langer hoe meer een anachronisme te worden. Duidelijk werd in het Gooi de waarheid bewezen van het Engelse gezegde „You cannot eat the pie and have it”.

De gemiddelde bewoner van het Gooi woont al lang niet meer buiten, maar in een stad. Men zal zich dat dienen te realiseren en men zal, meer dan tot nu toe, de consequenties daarvan moeten aanvaarden. Dit houdt in, dat in het Gooi het ontstaan van een werkelijke stad met een uitgesproken centrum moet worden bevorderd, welke een groot gedeelte van het gebied dient te omvatten. Het is duidelijk; dat Hilversum als dit centrum het meest in aanmerking komt.

Als complement van deze gedachte zou het natuur- en landbouwgebied verslindende „landelijke” vestigingspatroon moeten worden beperkt, als minder passend bij de huidige structuur van de Gooise samenleving. Slechts enkele landelijke stukken, zoals bijv. in de omgeving van Blaricum, zullen in deze „Gooistad” kunnen worden behouden. Deze ontwikkeling lijkt noodzakelijk bij de te verwachten zeer grote bevolkingstoename, ook al mocht men er in slagen, deze voor een deel naar elders af te leiden. Zij is, zoals reeds werd opgemerkt, bovendien een logisch uitvloeisel van de in het verleden gegroeide situatie. Gaat men verder op de nu nog veel gevolgde weg, dan zullen grote terreinen nodeloos ten offer vallen aan een op zichzelf reeds ongewenste ontwikkeling.

Landbouw, recreatie en landschapsschoon worden meer bedreigd door een weinig intensieve bebouwing — die wel de open ruimten verstoort, maar ze niet volledig benut — dan door een meer compacte stedelijke occupatie van beperkte terreinen. Hierbij zij nog opgemerkt, dat het agrarische gebied een integrerend onderdeel vormt van het traditionele Gooise landschap en daar even bezwaarlijk uit kan worden weggedacht als bos en heide. Evenzeer heeft het een niet te onderschatten recreatieve functie. Daarom is het reeds uit landschappelijke overwegingen bezwaarlijk de „beperkte resten van de vroegere heide-

velden en andere recreatieruimten” a priori als onaanvaardbaar bij de belangenafweging uit te schakelen, zoals dit is gedaan door de Commissie Westen des Lands (blz. 99-100 van de toelichting bij haar rapport). Dat zulks uit andere overwegingen geheel onaanvaardbaar is, behoeft na het voorgaande geen nader betoog. Men zal er zich van de zijde van natuurbescherming en recreatie van bewust moeten zijn, dat een al te starre defensieve houding zal gaan ten koste van een harmonische ontwikkeling van de stedelijke agglomeratie in het Gooi en mogelijk ook van de veiligheid van tienduizenden van onze medeburgers. Als dan toch aan absolute handhaving van het huidige areaal bos en woeste grond een zo grote betekenis moet worden toegekend, dan lijkt de aanleg in zuidelijk Flevoland van een compenserend heideveld een nog meer voor de hand liggende oplossing.

Met betrekking tot de recreatieterreinen in het Gooi kan voorts nog worden opgemerkt, dat deze — als gevolg van de verdergaande verstedelijking — hun functie voor de vakantierecreatie toch grotendeels zullen verliezen. Voor de noodzakelijke dagrecreatie kan met minder grote en intensiever gebruikte terreinen worden volstaan. Anderzijds zal het verlies aan agrarische en natuurterreinen echter beperkt kunnen worden door de overgang naar een meer volledig stedelijk bebouwingstype, waardoor grotere dichtheden kunnen worden bereikt dan tot nu toe het geval was. De noodzakelijke verruiming van de Hilversumse dorpskern zal kunnen samengaan met de vorming van een „city” met kantorenwijk. Een belangrijk aantal verouderde en ongeïnfelike villa's zou voorts kunnen worden vervangen door moderne, stedelijke woonhuizen. Hierdoor kan een groter aantal mensen worden ondergebracht binnen het reeds bebouwde gebied.

's-Gravenhage.

D. H. FRANSSENS.

Vestigingseisen onder de S.-E.R.-loep

Inleiding.

Op 14 februari 1958 vroeg de Staatssecretaris van Economische Zaken aan de Sociaal-Economische Raad advies betreffende de ontworpen Vestigingsbesluiten voor drogisterij-, tabaks- en levensmiddelenbedrijven. Het is niet onmogelijk, dat er op de Bezuidenhoutseweg enkele weken geleden een zucht van verlichting hoorbaar is geweest toen dit advies, tegelijk met het in 1955 gevraagde voor de sector parfumerieën, daar van het ene gebouw naar het andere ging.

„De wetgeving met betrekking tot de detailhandel en het ambacht geeft nogal eens aanleiding tot verschil van mening¹⁾. Eén van de Raamwetten is de Vestigingswet Bedrijven 1954, die langzamerhand de Vestigingswet Kleinbedrijf 1937 aflost. Dit geschiedt door er nieuwe vestigingsbesluiten op te enten. Voor de hierboven genoemde sectoren moest dat nog gebeuren: de ontwerpen zijn daartoe door de Commissie Adviezen Vestigingsregelen van de S.-E.R. gezien. En kritisch gezien: het advies voor de verschillende levensmiddelenbedrijven leidt tot een

¹⁾ Zie: „De zin van het zinloze”, door Mr. O. Leyendekkers in „E.-S.B.” van 2 juli 1958 en „Het Vestigingsbesluit Levensmiddelenbedrijven”, door Prof. Dr. F. L. van Muiswinkel in „E.-S.B.” van 10 september 1958.

geheel andere opzet dan die, welke ten grondslag ligt aan het ontwerp van de Staatssecretaris, zodat de Commissie gemeend heeft een geheel nieuw voorontwerp te moeten samenstellen.

Hoeveel meningen en belangen er zijn, blijkt wel uit het feit, dat niet minder dan 54 organisaties gebruik hebben gemaakt van de mogelijkheid verzoekschriften in te dienen: alle met wensen die zij meenden naar voren te moeten brengen omdat zij een aantasting van de belangen van de bij hen aangeslotenen vreesden.

Wie het rapport doorleest krijgt wel zeer sterk de indruk dat het juist de hoogte van de stapel verzoeken is geweest, die de Commissie bij het behandelen van elke reactie zich weer deed afvragen: wat is eigenlijk het *doel* van deze besluiten. Voor degene die als doelstelling *een verhoging van het peil van de bedrijfsuitoefening* wil aanvaarden is het advies beslist zeer bevredigend. Hier en daar vindt men weliswaar voorstellen om de eisen van vakkennis en handelskennis wat te wijzigen, maar dit geschiedt op goede gronden.

De Commissie heeft de werkelijkheid van de ontwikkeling aanvaard en wenst op deze ontwikkeling geen rem aangebracht te zien in de vorm van vestigingsregelen. Menig middenstander zal dit niet zonder meer aanvaarden:

in middenstandskringen hoort men dikwijls de mening dat de regelen er zouden zijn om de gevestigde bedrijven te beschermen tegen teveel verkooppunten, omdat een onverantwoord toenemen van dit aantal zal inhouden, dat een voldoende hoog peil van bedrijfsuitoefening niet gehandhaafd zou kunnen blijven.

Branche-patroon.

De structuur van een branche is geen vast gegeven. Naar tijd en plaats zijn er verschillen, omdat de behoeften van de afnemers verschillend kunnen zijn. Een te scherp in een wetgeving getekend branche-patroon ontnemt de betrokkenen elke vrijheid van beweging en zal daarom onvermijdelijk tot een verstarring leiden: de Commissie wil dan ook flexibiliteit mogelijk maken door in de regelen ruimte te bieden. De artikelen van de levensmiddelenkleinhandel worden door haar onderscheiden in drie groepen. Twee daarvan worden uitdrukkelijk genoemd, nl.:

- a. de groep, welke speciale eisen van vakbekwaamheid aan de verkoper stelt;
- b. de groep, waarvoor de eis, dat de verkoper met levensmiddelen vertrouwd is, een waarborg voor een voldoende mate van vakbekwaamheid inhoudt.

Daarnaast is er dan nog een groep van artikelen waarvoor nimmer een vestigingseis heeft gegolden.

Het algemeen levensmiddelenbedrijf.

Het algemeen levensmiddelenbedrijf kreeg *geen* plaats in het nieuwe voorontwerp dat de Commissie heeft samengesteld. Het heeft een andere gestalte in de gedachtengang van de Commissie. In het concept van de Staatssecretaris was bepalend het voeren van vijf groepen artikelen: de ondernemer zou gedwongen zijn een groot assortiment aan te houden en daarin ook de artikelen te behouden waarvan de omzetsnelheid niet voldoende was om het economisch te kunnen rechtvaardigen. Het overstappen naar het specialistisch levensmiddelenbedrijf — hetwelk zou ontstaan bij een versmalling van het assortiment tot minder dan de vijf groepen — was zonder meer niet mogelijk: er zou dan een ander diploma, namelijk voor een gespecialiseerd bedrijf, nodig zijn. Bredere assortimenten vindt men vooral op het platteland, zonder dat men daar kan spreken van een algemeen levensmiddelenbedrijf, hetwelk trouwens alleen voor de economisch sterken is weggelegd en waarin een aanzienlijke omzetgrootte noodzakelijk is voor een redelijke rentabiliteit. Dit plattelandsbedrijf, met een vrij breed assortiment, kan geholpen worden met de moeilijkheid dat formeel een groot aantal diploma's nodig is, nl. door het verstrekken van ontheffingen. De praktijk leert evenwel dat deze ontheffingen zeer moeilijk verkregen kunnen worden als niet een voorgaanger reeds artikelen van een bepaalde branche in zijn neven-assortiment voerde.

De Commissie beschouwt het algemeen levensmiddelenbedrijf als een uitgegroeid bedrijf. Zij acht het gewenst deze uitgroei mogelijk te maken door het kruideniersbedrijf wat meer bewegingsvrijheid te laten. Voor één produkt moet evenwel toch een aanvullend examen worden afgelegd, nl. voor het verse vlees.

Vereenvoudiging van het branche-patroon.

De vereenvoudiging van het branche-patroon kan naar de mening van de Commissie worden verkregen door het aanwijzen van typerende artikelen voor een bedrijfstak. Dit zijn er naar haar mening steeds slechts enkele. Voor

de kruidenier zijn het: kaas, peulvruchten of vleeswaren en in samenhang daarmee de panklare kip. Voor de groenteboer zijn het aardappelen, verse groenten en vers binnenslands fruit, mits deze waren niet voorverpakt zijn, want dan mogen zij door elk ander levensmiddelenbedrijf verhandeld worden.

Naast de typerende goederen noemt zij andere, waarvoor slechts „vertrouwdheid met levensmiddelen” nodig is om ze te mogen verkopen. Dit is een vrij grote lijst geworden, welke voornamelijk verpakte artikelen betreft.

Terecht heeft de Commissie met de structuurwijziging rekening gehouden: het feit dat er tegenwoordig niet veel meer „los” wordt verkocht, betekent dat de eis van vakbekwaamheid een ander element krijgt.

Zodra de detaillist alleen merkartikelen in verpakking verkoopt kan zijn vakkennis omtrent de inhoud hem, evenmin als aan de consument, veel baat brengen. Tot het assortiment van de kruidenier behoren, naar de mening van de Commissie, tevens een sortering eenvoudige huishoudelijke artikelen, tabaksartikelen en eenvoudige verpakte geneesmiddelen. Voor een ontworpen beperking van, door de kruidenier te voeren, toiletmiddelen tot zeep, toiletpoeder, tandpasta en shampoo, ziet de Commissie geen reden: zij wil de kruidenier voor de verkoop van parfumerieën, cosmetische artikelen en toiletartikelen geen beperkingen opleggen. Hij kan zijn assortiment uitbreiden met het verwerven van een bekwaamheid voor andere sectoren, bijv. voor de verkoop van vers vlees. Er is geen eenstemmigheid in de Commissie over de plaats van gepasteuriseerde melk en gepasteuriseerde melkprodukten: een deel meent, dat deze op de algemene lijst behoort een ander — even groot — deel dat zij alleen bij de melkhandel in goede handen zijn.

De vrijheid van vestiging.

Juridisch geeft dit ontwerp ongetwijfeld een grotere vrijheid. De Commissie zegt, dat dit nog niet impliceert, dat ieder de hem geboden mogelijkheden maar onmiddellijk zal gaan gebruiken. Ze wijst er op, dat een ondernemer toch wel degelijk eerst zal gaan overwegen of de vergroting van het assortiment rendabel zal zijn. Dit is echter problematisch. Er is een categorie ondernemers die inderdaad dienovereenkomstig handelt. Maar er zijn niet-detaillisten, die belang kunnen hebben bij het verkrijgen van nieuwe verkooppunten voor hun bedrijf: de grossiers en fabrikanten. Daar deze groepen ook in vele gevallen een financieringsfunctie vervullen is het niet onmogelijk, dat er een druk op de detailhandelsbedrijven wordt uitgeoefend om het assortiment te verruimen. Een aanzienlijke toeneming van de parallelisatie is dan ook niet onwaarschijnlijk. Het zal daarom voor de detailhandelsbedrijven in verschillende gevallen aanbeveling verdienen in onderling overleg de beperking van de assortimenten te regelen ten bate van de rentabiliteit van de bedrijven. Voorkomen dient te worden, dat het ene bedrijf zijn assortiment gaat verruimen met de artikelen van het andere om de nieuwe artikelen als lokmiddel te gaan gebruiken. Hierbij zij aangetekend, dat het in het algemeen niet eenvoudig is door overleg tussen middenstanders resultaten te bereiken.

De ambulante handel.

Ook de ambulante handel wordt geleidelijk in het beschermde gebied opgenomen. Een „vaste wijkrijder” wordt door de Commissie als ambulant gezien, een rijdende winkel

ziet zij, evenals de Staatssecretaris dit deed als sedentair. Voor het stellen van lagere eisen pleiten verschillende argumenten, o.a. de mogelijkheid van het overgaan van een ambulante bedrijf naar een bedrijfsuitoefening in een winkel. Naast lagere financieringseisen (voldoende middelen voor een bedrijfsuitoefening gedurende een half, inplaats van een heel jaar) worden lagere eisen aan handelskennis wenselijk geacht. Voor de vak kennis acht men het onjuist de eisen lager te stellen dan die aan de winkelier.

Voor één bedrijf acht de Commissie een vestigingsregeling onnodig, nl. voor de broodslijter: de problematiek van deze ondernemer is daarvoor te eenvoudig.

Eisen.

Op verschillende plaatsen heeft de Commissie gesnoeid aan de vestigingseisen: vooral bij de tabakshandel, waar zij het vakdiploma geheel wil laten vervallen. De wijziging lijkt evenwel ingrijpender dan zij in feite is want de praktijk leert dat het diploma na enkele maanden studie kan worden behaald.

De kansen.

Het lijkt weinig waarschijnlijk, dat de definitieve vormen van de vestigingsbesluiten in belangrijke mate zullen afwij-

ken van de thans geadviseerde. De zaak is grondig beschouwd: iedere belanghebbende heeft inmiddels gelegenheid gehad om zijn standpunt naar voren te brengen en te verdedigen. Men proeft in het advies overal het principe van het „bevorderen van de goede bedrijfsuitoefening”, zodat een verandering in deze fase alleen nog mogelijk is als er sterke en klemmende argumenten kunnen worden aangevoerd.

De gevolgen.

Het is moeilijk aan te geven wat de gevolgen zullen zijn. Zij vormen echter het belangrijkste facet van de zaak. De detailhandel is geen statisch geheel met een in vaste lijntjes te tekenen patroon. Er komt ruimte — dit is duidelijk — speciaal voor de jongere ondernemers. De ouderen, beladen met „historische rechten”, bezaten al veel van de rechten, die nu voor de jongeren verkrijgbaar zullen zijn. Dit zal geen revolutie veroorzaken . . . . . wel hier en daar een kleine guerilla of een schijngevecht. Hierbij past dan de vraag of dat zo erg is: het houdt de geesten wakker en als de strijd met verstand gevoerd wordt zal het aantal slachtoffers beperkt zijn.

Schoonhoven.

Drs. B. W. BUENK.

Beschouwingen over het Radcliffe-rapport (IV)

De positie van de Bank of England (hoofdstuk IX)

Een zowel voor economen als politici altijd boeiende kwestie is de verhouding tussen de centrale bank en de regering, in casu dan vooral de Minister van Financiën. Ook dit vraagstuk werd vroeger, met name in de 19e eeuw anders gezien: de circulatiebank had haar eigen taak, en om die taak uit te voeren had zij een leidend meegeregen (de dekkingsregeling) en een of meer instrumenten van monetaire politiek (vooral discontopolitiek, later ook open-marktpolitiek). Daarmee was de monetaire politiek in hoofdzaken geregeld en dit was een regeling, waarover ook de Regering geen zeggenschap meer bezat. Sterker nog: een ingrijpen van de regering in deze verhoudingen werd met nog meer argwaan beschouwd omdat het gevaar voor inflatie veel meer van de Overheid dan van de particuliere sector werd gevreesd.

Reeds in de jaren twintig van deze eeuw kwam hierin wijziging, nog niet in formele zin, doch in ieder geval materieel beschouwd. En na de tweede wereldoorlog heeft men ook de wettelijke consequenties van de gewijzigde verhouding getrokken. Nu de monetaire politiek niet langer meer kon worden beschouwd als een afzonderlijk terrein, doch integendeel steeds meer vervlochten raakte met de andere onderdelen van de economische politiek, meende men ook formeel aan de onafhankelijkheid van de centrale bank zekere grenzen te moeten stellen. De gevolgde methoden in Groot-Brittannië en Nederland zijn daarbij in hoge mate gelijk geweest: in beide landen zijn de aandelen van de Bank genaast, in beide landen kreeg de Minister van Financiën het recht aan de leiding van de Bank aanwijzingen te geven, waardoor tot uitdrukking werd gebracht het beginsel van de uiteindelijke verantwoordelijkheid van de regering ook voor de monetaire

politiek. Zowel bij ons als in Engeland echter is de Centrale Bank in hoge mate een onafhankelijk orgaan gebleven, dat zeker niet als een onderdeel van het staatsapparaat zonder meer kan worden beschouwd en ook kan men zeggen, dat deze ruime onafhankelijkheid in beide landen steeds en vrij algemeen gewaardeerd is, omdat daardoor de politieke invloeden van de dag een niet te grote invloed hadden op het monetaire beleid en ook omdat de Bankleiding op deze wijze het traditioneel grote gezag, dat zij tegenover het bankwezen bezat, kon handhaven.

Men moet bij dit alles in het oog houden, dat de voor de Minister van Financiën bestaande mogelijkheid om aanwijzingen aan de Bank te geven, meebrengt dat de Minister zich in de volksvertegenwoordiging niet zal kunnen onttrekken aan een discussie over het monetaire beleid, ook als dit meer in concreto door de Centrale Bank is gevoerd. Dit lijkt mij uit democratisch oogpunt een belangrijke zaak. Het is dan ook merkwaardig, dat er nog steeds kringen zijn, die ook voor onze tijd willen vasthouden aan volkomen onafhankelijkheid van de Centrale Bank. Op pittige wijze rekent de Radcliffe-commissie met deze mening af; om haar scherpe formulering moge de betreffende par. 768 hier in haar geheel worden weergegeven:

„In saying this we are not saying anything that differs in any important respect from the views as to the Bank's proper constitutional position which were put before us by the Treasury and the Bank. We are however dissociating ourselves from a view which was explicit or implicit in more than one of the representations of other witnesses, that the public interest requires that the central bank should be assured complete independence from political influence. We do not share this view, however appropriate it might be to some different economy or to some different State system, if only because it seems to us that it either contemplates two separate and independent agencies of government of which each is capable of initiating and pursuing

its own conception of what economic policy requires or else assumes that the true objective of a central bank is one single and unvarying purpose, the stability of the currency and the exchanges. The first alternative would, we think, be out of harmony with the general conceptions of responsible government that prevail in this country, even if it were not to prove stultifying in itself; the second, while it rightly stresses that this stability is the special and continuing concern of any central bank, ties such a bank down to a single objective which is both too limited in scope and at the same time incapable of achievement without concurrent action on the part of the central Government".

De geschetste verhouding schijnt hier te lande praktisch goed te werken. In Engeland is er blijkens de opmerkingen van de commissie meer over te zeggen. Zo blijkt uit de verklaringen die van de zijde van de Bank tegenover de commissie zijn afgelegd, dat de Bank de wet zo interpreteert, dat bijv. de hoogte van het disconto, het beheersen van de geldmarkt, de open-marktpolitiek worden beschouwd als zaken, waarvoor zij primair de verantwoordelijkheid draagt, tenzij de Minister in een bepaald geval door het geven van een aanwijzing die verantwoordelijkheid overneemt. Andere onderwerpen, zoals de deviezencontrole, beschouwt de Bank of England meer als zaken, waarin zij als agent van de Treasury optreedt (par. 763-764). De commissie spreekt duidelijk uit, dat zij voor dit verschil weinig voelt. In al deze zaken, zo zegt zij, draagt de Bank een even belangrijke verantwoordelijkheid, zal zij zo goed mogelijk door haar bij uitstek deskundig advies moeten medewerken aan het formuleren van het beleid en zal zij, als dit beleid eenmaal is vastgesteld, dit zo goed mogelijk moeten uitvoeren (par. 770).

Al is het vermoedelijk meer een gradueel dan een principieel verschil, toch proeft men uit het betoog van de commissie, dat zij meent, dat de positie van de Treasury beter tot haar recht moet komen. Daarom stelt zij voor, dat discontowijzigingen voortaan zullen worden aangekondigd op gezag van de Minister in de vorm van een aanwijzing van de Minister aan de Bank, waarbij dan wel duidelijk moet worden gemaakt, dat er uitvoerig overleg met de „Governor” van de Bank is geweest. De huidige Kanselier van de Schatkist, Heathcoat Amory, heeft overigens reeds verklaard aan deze wijziging geen behoefte te hebben. Als nadeel daarvan zag hij, dat dan niet meer duidelijk zou zijn, dat de discontoverandering ook de instemming had van de Bank of England. Wel wilde Amory voortaan uitdrukkelijk vermelden, dat de Minister met de discontowijziging instemde ¹⁾. Het aanwijzingsrecht bleef hij liever beschouwen „for use in the last resort, if ever, as is not expected, the Chancellor should fail to reach agreement with the Bank by the normal procedure of consultation” ¹⁾. Naar ik meen is de laatste opvatting ook die, welke in Nederland ten aanzien van deze kwestie overheerst.

Van meer belang is de aanbeveling van de Radcliffe-commissie om een permanent comité op te richten, dat zou adviseren inzake de coördinatie van de monetaire politiek, vooral om een betere planning op langere termijn te verkrijgen (par. 773-775). Dit comité zou bestaan uit vier figuren van de Treasury, vier van de Bank (waaronder de Governor en zijn plaatsvervanger) en twee van de „Board of Trade”. De voorzitter zou zijn de „Economic Secretary to the Treasury”, tenzij in bepaalde gevallen de Minister zelf zou willen voorzitten. Ook dit voorstel is

door de huidige Kanselier afgewezen met het argument, dat een betere coördinatie van de monetaire politiek met de algemeen-economische politiek het beste zou kunnen worden bereikt door een permanente vertegenwoordiging van de Bank in de commissies, die zich reeds met het adviseren inzake en het formuleren van de economische politiek bezig houden ¹⁾.

Inderdaad is het zo, dat men er, nu er toch reeds een overdaad van organen in de sociaal-economische politiek bestaat, beter aan doet geen nieuwe op te richten, tenzij daaraan duidelijk behoefte bestaat. Uiteraard worden er reeds op allerlei niveaus besprekingen tussen de Centrale Bank en Financiën gevoerd en men kan beter een bespreking beleggen als men daaraan behoefte heeft en met degenen, die in het concrete geval daarbij tegenwoordig dienen te zijn, dan dat er een permanent orgaan is, dat de ene keer te ruim, een ander maal te eng blijkt samengesteld te zijn. Van meer belang acht ik het, dat de mening van de verschillende autoriteiten iets meer publiek wordt. Daarom is het in de Nederlandse verhoudingen wel van belang, dat bijv. de President van De Nederlandsche Bank deel uitmaakt van de Sociaal-Economische Raad, die bij bepaalde gelegenheden in het openbaar vergadert. Voor zulke organen is de formele samenstelling van betekenis, doch voor commissies, die slechts binnen het kader van het overheidsapparaat en dus niet naar buiten werkzaam zijn, verliest het formele aspect veel van zijn belang, althans van zijn publieke belang.

Een laatste kwestie, die onder dit hoofd in het rapport behandeld wordt, betreft de rol die de zgn. „part-time directors” in de leiding van de Bank spelen. Het betreft hier twaalf personen, die hun hoofdfunctie in het bedrijfsleven, ten dele in het financiële bedrijfsleven hebben, doch die als „director” deel uitmaken van de zgn. „court”, het leidinggevende orgaan van de Bank. Naast deze twaalf personen zijn er vier „executive directors”, die zich volledig aan de Bank wijden, terwijl uiteraard ook de Governor en de Deputy-Governor van de Court deel uitmaken. Volgens de door de commissie ontvangen inlichtingen wordt het beleid overigens niet door de Court, doch in hoofdzaak in het zgn. „Committee of Treasury” bepaald, dat uit zeven leden bestaat: de beide Governors en vijf „directors”. Ondanks de vrij geringe invloed van de Court is er toch een moeilijkheid ontstaan, toen in september 1957 de Governor het nodig oordeelde op een veel langere termijn dan gebruikelijk was, de leden van de Court in te lichten over het komende monetaire beleid. Men zal zich herinneren, dat de toen volgende discontowijziging aanleiding heeft gegeven tot bezwaren tegen een der „part-time directors”, waarvan men meende, dat zijn voorkennis zou hebben kunnen leiden tot een bepaald beleid in zijn firma. De Radcliffe-commissie erkent de moeilijkheden, die voor een part-time director uit eventuele voorkennis zouden kunnen voortvloeien. Zij meent echter, dat de voordelen, die voor de Governor voortvloeien uit regelmatig contact met deze figuren uit het bedrijfsleven, zo groot zijn, dat het instituut niet gewijzigd moet worden. Volgens de commissie is met de door haar bepleite wijziging ten aanzien van de aankondiging van discontoveranderingen de oplossing reeds gegeven: volgens deze procedure zou immers de discontowijziging als een beslissing van de Minister van Financiën worden aangekondigd en zouden de leden van de Court daar niet eerder kennis van krijgen dan ten tijde van de publikatie van de wijziging. Dit zou

¹⁾ Zie: „The Times” van 27 november 1959.

overigens ook gelden voor andere beleidsbeslissingen.

Al heeft nu Minister Amory deze voorgestelde procedure verworpen, daarmee is nog niet gezegd, dat de enigszins dubbelzinnige positie van de „part-timers” in de Bankleiding ongewijzigd moet blijven. Nodig is, dat de betreffende functionarissen genoeg nemen met een positie, die door het rapport als volgt wordt omschreven:

„the function of the part-time director is to act as a special consultant to the Governor on matters within the range of his expertise: to contribute all that he can to the stock of knowledge and ideas in the Bank without expecting to be invited to participate in the actual policy decisions required in the conduct of central banking: and to take his part in supervising the general administrative activities that make up so much of the day-to-day business of the Bank” (par. 786).

Het lijkt mogelijk dat men zich aan deze positiebepaling houdt, welke procedure men overigens ook kiest. In Nederland liggen de verhoudingen geheel anders: volgens art. 25 van de Bankwet 1948 is het alleen de directie, die met het bestuur van de Bank in de ruimste zin belast is. De contacten met het bedrijfsleven, die voor de directie van belang zijn, kunnen voortvloeien uit de vergaderingen van de Raad van commissarissen en van de Bankraad, waar de directie toegang heeft. De Bankraad is echter een zuiver adviserend lichaam en heeft geen verantwoordelijkheid voor het monetaire beleid, evenmin als de commissarissen. Het komt mij voor, dat de directie van De Nederlandsche Bank het geheel in eigen hand heeft om bepaalde voornemens al of niet in deze colleges ter sprake te brengen.

Statistieken op monetair terrein (hoofdstuk X).

Het kan niet de bedoeling van deze beschouwing zijn om diep in te gaan op de statistieken, die er al dan niet in het Verenigd Koninkrijk zijn. Uit de uitgebreide bespreking dienaangaande in het rapport blijkt wel, dat eerder van „niet” dan van „al” moet worden gesproken, met name wat de statistieken op monetair en financieel terrein betreft. Zo worden bijv. geen regelmatige gegevens omtrent de Schotse banken en de discount houses gepubliceerd, hoewel de monetaire autoriteiten wel daarover beschikken. Nog minder gegevens zijn er bekend omtrent de Noord-Ierse banken, de merchant banks en de overseas en foreign banks, terwijl ook de publicatie van gecombineerde balanscijfers met betrekking tot de andere groepen financiële instellingen veel te wensen over laat. Alleen de Londense clearing banks publiceren een maandstaat. In het algemeen kan men zeggen, dat er veel te weinig gegevens verzameld worden en dat van wat er wel is, te weinig wordt openbaar gemaakt. De commissie is begonnen met van elke groep financiële instellingen een recent overzicht van de gezamenlijke balansen in haar rapport op te nemen, terwijl in de bijlagen nog veel meer statistische gegevens werden afgedrukt, die op verzoek van de commissie zijn verzameld, resp. voor publicatie zijn vrijgegeven. De aanbevelingen van Lord Radcliffe en zijn medeleden komen in hoofdzaak neer op de voortzetting van de publicatie ten aanzien van de gegevens, die thans voor het eerst bekend zijn gemaakt (par. 796).

Geheel zonder moeilijkheden zal dit overigens niet gaan; zo hebben de joint-stock banks en de verzekeringsmaatschappijen bezwaar gemaakt tegen publicatie van de beurswaarde van hun effecten, omdat daardoor geheime reserves zichtbaar zouden worden (par. 806). De Londense clearing banks voelen ook niet voor een splitsing van hun

obligatiebezit al naar de resterende looptijd vijf jaar of minder dan wel meer dan vijf jaar bedraagt. Naarmate echter deze verdeling alleen bekend wordt voor een grotere groep financiële instellingen, waarvan de clearing banks een onderdeel vormen, wordt het bezwaar minder (par. 819). Wat de commissie eigenlijk nastreeft is een analyse en een totaal overzicht van de financiële stromen in de volkshuishouding („flow of funds”), waardoor de invloed van de liquiditeitsverhoudingen op de reële sfeer beter onderzocht kan worden, derhalve een financiële aanvulling op de nationale rekeningen, zoals men deze thans in verschillende landen, o.a. in Nederland beproeft.

Na lezing van het betreffende hoofdstuk uit het Radcliffe-rapport heeft men de indruk, dat de statistieken, die men in Engeland thans tracht te verkrijgen, hier te lande reeds in aanzienlijke mate beschikbaar zijn. Dit is zeker het geval ten aanzien van de verschillende groepen bankinstellingen, voor de meeste waarvan wij over maandelijkse of kwartaalgegevens beschikken. Voor de institutionele beleggers is de volledigheid en frequentie minder; doch voor de belangrijke groep van de levensverzekeringmaatschappijen wordt sinds enige jaren een driemaandelijkse overzicht van de beleggingen gepubliceerd, terwijl de jaarlijkse publicatie omtrent de pensioenfondsen gedurende de afgelopen jaren aanmerkelijk is verbeterd. Ook op andere onderdelen van de financiële statistiek (bijv. betalingsbalans, overheidsfinanciën) zijn de Nederlandse gegevens, naar het mij voorkomt, gedetailleerder en frequenter dan die in Groot-Brittannië.

Een andere zaak, die door de commissie wordt aangevoerd, is de wenselijkheid van commentaar van de monetaire autoriteiten op het financieel verloop van zaken. De Bank of England verklaarde tegenover de commissie, dat zij niet meer commentaar had gegeven dan wat de zeer magere jaarverslagen hadden bevat, teneinde de Regering en haar departementen niet in moeilijkheden te brengen. De commissie merkt hierover droogjes op: „We find it difficult to believe that the Bank of England is so differently placed from the central banks of other countries that there should be such a wide disparity in the volume of printed comment for which they make themselves responsible” (par. 859).

Geheel tegenovergesteld aan het publicatiebeleid van de Bank of England is dat van de Deutsche Bundesbank, die de „Monatsberichte” publiceert, waarvan elk nummer, bestaande uit tekst en een veelheid van tabellen, ongeveer 80 blz. telt. De tekst geeft een uitvoerig overzicht van de monetaire situatie en het nummer van oktober 1959 bijv. geeft in extenso een rede van de Bankpresident, waarin deze een duidelijke uiteenzetting geeft van zijn visie en daarbij recente maatregelen van de Bundesbank toelicht. Daarbij geeft hij zelfs antwoord aan verschillende critici. Ongetwijfeld wordt daardoor veel onzekerheid omtrent de bedoelingen van de monetaire autoriteiten weggenomen, hetgeen aan de effectiviteit van de door hen genomen maatregelen alleen maar ten goede kan komen.

Nederland neemt dunkt mij een tussenpositie in. In zijn jaarverslag gaat de President van onze Centrale Bank uitvoerig op het monetaire gebeuren in en hij geeft daarbij ook interessante toelichtingen op maatregelen, die vanwege de Bankdirectie zijn genomen. Medé door de diepgaande analyse, die het verslag pleegt te geven van de ontwikkeling gedurende het afgelopen jaar, kan men zich een helder beeld vormen zowel van die ontwikkeling als van het

monetaire beleid, dat daarop invloed heeft trachten uit te oefenen. Men kan er voorts dankbaar voor zijn, dat een deel van de gegevens uit het jaarverslag thans ook tussentijds wordt gepubliceerd. Doch wat men mist is een toelichting *tijdens* het jaar, vooral wanneer door de Directie van De Nederlandsche Bank bepaalde maatregelen, bijv. een discountwijziging of een kredietbeperkingsregeling worden genomen. Een zodanige toelichting wordt soms wel op een persconferentie gegeven, doch de belangstellende buitenstaander verneemt een en ander dan eerst uit de tweede hand. Bezwaar heb ik ook tegen het feit, dat er soms brieven aan de banken worden geschreven, waarin bepaalde maatregelen worden uiteengezet en soms toegelicht, zonder dat de integrale tekst publiek wordt gemaakt. Wel lekt de inhoud dan dikwijls uit, doch daarmee weet men nimmer precies, wat de Bank nu in feite gezegd en gedaan heeft. Het lijkt mij, dat de effectiviteit van monetaire maatregelen beslist door een algemeen verkrijgbare toelichting wordt bevorderd.

Om nog even tot het rapport-Radcliffe terug te keren: het is duidelijk, dat deze commissie vrij ver wil gaan in de richting van het Duitse, men kan ook zeggen het Amerikaanse voorbeeld. Men zou bijv. van deskundigen van de Bank of England uiteenzettingen willen hebben omtrent verscheidene onderwerpen op monetair terrein, hetzij in de vorm van monografieën, zoals de Federal Reserve Bank of New York dit doet, hetzij in de vorm van artikelen in een tijdschrift (waarbij men een vergelijking zou kunnen maken met de reeds genoemde „Monatsberichte” van de Deutsche Bundesbank, met het Federal Reserve Bulletin en met het Tijdschrift voor Documentatie en Voorlichting van de Nationale Bank van België, die alle maandelijks verschijnen). De commissie verbindt hieraan de wens, dat er van de zijde van de Bank of England meer aan studie en research van deze vraagstukken zal worden gedaan, een en ander in nauwe samenwerking met de Treasury.

Tilburg.

H. W. J. BOSMAN.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

Met ingang van 4 juli is in verband met een zich verruimende geldmarkt de rente voor daggeldleningen van $1\frac{3}{4}$ pCt. op $1\frac{1}{2}$ pCt. gebracht. Er bestaat een neiging deze callgeldnotering niet helemaal ernstig te nemen. In sommige berichten wordt vaak medegedeeld, dat, wat men ten onrechte de officiële daggeldrente noemt, een zeker percentage bedraagt, doch dat men meent te weten, dat in de markt een veel hogere rente geldt. Hiermede wordt gesuggereerd, dat het toch eigenlijk om deze laatste gaat. De gepubliceerde callgeldrente wordt vastgesteld door een commissie uit de grote banken, waarbij men wat de interestvoet aangaat aansluiting zoekt bij de ontwikkeling van de marktnotering voor driemaands schatkistpapier. Er is geen sprake van, dat de door deze commissie vastgestelde rente officieel zou zijn. Wanneer buiten de banken andere partijen op de callmarkt verschijnen, kunnen zij, indien zij een tegenpartij kunnen vinden, daggeldleningen sluiten en daarbij elke rente bedingen, die zij wensen. In het geval dat men van een callgeldrente hoort spreken, die boven die van de commissie ligt, zal er een krappe geldmarkt zijn. Dit brengt mede, dat de banken niet in de markt zijn. Er is wel vraag van, maar geen aanbod door banken. De

op dit moment geldende rente, vastgesteld door de commissie, betekent dan weinig of niets. Komen toch transacties tot stand, dan worden deze gesloten tussen andere partijen dan de banken, doch deze transacties moeten toch als incidenteel worden beschouwd. Of de hierbij gemaakte rente de verhoudingen wel juist weergeeft, is de vraag.

De juni-ultimo heeft nauwelijks moeilijkheden opgeleverd. Het in de afgelopen weken uit het buitenland binnengestroomde geld en de marktverruimende invloed van de financiële transacties van het Rijk waren voldoende om de uiteenzetting van de bankbiljettencirculatie te financieren. Inmiddels is het bankpapier al weer op de weg terug naar zijn schepper. De ruimte heeft de Minister van Financiën op de gedachte doen komen weer eens een tender te houden, die voor 13 juli is uitgeschreven, met als stortingsdatum 15 juli. Met de kwartaaluitbetaling aan de gemeenten in het nabije verschieft mag de Agent op belangstelling rekenen.

Kapitaalmarkt.

Het grootste deel van de week keerde de beurs zich ten gunste van de kopers. Lagere koersen vermochten deze echter niet sterk tot kooplust te prikkelen. Eerst vrijdag trad wederom een stijging in. Beschouwt men de koersontwikkeling in het eerste halfjaar, dan ziet men na de nog vrij sterke koersstijging in de eerste dagen van het jaar, een zich geruime tijd voortzettende daling. Een dieptepunt werd op 17 februari bereikt, waarna de stemming weer omsloeg. Geleidelijk, met veel onderbrekingen, kropen de koersen naar boven waardoor eind mei het op 4 januari bereikte peil weer werd bereikt. De maand juni laat dan een duidelijke haussebeweging zien. Tegelijkertijd heeft de activiteit ter beurze in de aandelensector in het eerste halfjaar 1960 een toeneming te zien gegeven vergeleken met hetzelfde tijdvak van het vorig jaar. De nominale omzetten stegen van f. 476 mln. tot f. 530 mln. Hogere dividenden hebben dit mede in de hand gewerkt. Van de tot nu toe gedeclareerde dividenden waren er 48 pCt. hoger dan in dezelfde periode 1959 en slechts 7 pCt. lager.

Bij de obligaties lag het anders. Hier vond een daling van de omzet plaats nl. van f. 501 mln. tot f. 436 mln. De kleinere activiteit op deze deelmarkt ging echter niet met koerswijzigingen van enige betekenis gepaard.

Indexcijfers aandelen.	1953 = 100	4 jan. 1960	1 juli 1960	8 juli 1960
Algemeen		372	421	423
Intern. concerns		547	630	632
Industrie		268	319	322
Scheepvaart		187	162	161
Banken		190	202	203
Cultures		154	150	151

Bron: A.N.P.—C.B.S.

Aandelenkoersen.		f. 179,20	f. 140,70	f. 139,80
Kon. Petroleum		809	972	995½
Philips		835½	1.211	1.202
A.K.U.		514	549	549
Kon. Ned. Hoogovens		900	791	808
Van Gelder Zn.		270	322	320
H.A.L.		186½	139½	139½
Amsterd. Bank		340	351½	358
Ver. H.V.A. Mij-en		166	166	164¾

New York.

Koersgemiddelde aandelen		8 jan. 1960	1 juli 1960	8 juli 1960	
Dow Jones Industrials		679	641	647	
Effectieve rendementen obligaties.		gem. looptijd	8 jan. 1960	1 juli 1960	8 juli 1960
3 pCt. Invest. Cert.	4 j.	3,73	4,00	3,88	
4½ pCt. Ned. 1959	12½ j.	4,48	4,41	4,40	
3½ pCt. Ned. 1955 I	17½ j.	4,31	4,36	4,34	

Bron: Amsterdamsche Bank, Wekelijkse Rendements- en Koersvergelijking. C. D. JONGMAN.

STATISTIEKEN

IN- EN UITVOER ¹⁾
(waarde in miljoenen guldens)

	Invoer		Uitvoer		Uitvoer in pCt. van de invoer	
	'mei	jan.-mei ²⁾	'mei	jan.-mei ²⁾	mei	jan.-mei ²⁾
1938	112	119	84	85	75	71
1957	1.478	1.350	997	944	67	70
1958	1.152	1.123	1.015	970	88	86
1959	1.129	1.178	1.088	1.056	96	90
1960	1.413	1.393	1.252	1.230	89	88

¹⁾ Bron: C.B.S.

²⁾ Maandgemiddelde.

DIE UNIVERSITEIT VAN STELLENBOSCH PROFESSORAAT IN BEDRYFSEKONOMIE

Aansoeken worden ingewag om bogenoemde vakante betrekking aan die Universiteit van Stellenbosch, Unie van Suid-Afrika.

Salarisskaal: £ 1,950 × 60 — £ 2,250 × 50 — £ 2,400 p.j.

Aanvangsalaris sal ooreenkomstig kwalifikasies en ondervinding vasgestel word. Vergoeding van reiskosten na die Unie van Suid-Afrika kan gunstig oorweeg word.

Kandidatê moet in besit wees van 'n doktorsgraad of gelykstaande kwalifikasie in Bedryfseconomie. Ondervinding van navorsing- en doseerwerk sal 'n sterk aanbeveling wees.

Die suksesvolle kandidaat sal as hoof van die Departement van Bedryfseconomie moet optree, en sal voorlesings moet gee aan beide voor- en nagraadse studente.

Diens moet 'op 1 Januarie 1961, of so spoedig doenlik daarna, aanvaar word.

Aansoeken vergesels van gewaarmerkte afskrifte van sertifikate en getuigskrifte, asook van 'n volledige curriculum vitae, moet die Registrateur, Universiteit van Stellenbosch, vóór 27 Augustus 1960 bereik.

HOOFDPOSTEN VAN DE GECOMBINEERDE BALANSEN VAN DE 33 REPRESENTATIEVE, RESP. 4 GROTE NEDERLANDSE HANDELSBANKEN ^{1) 2)}

(in miljoenen guldens)

	33 banken ³⁾		4 banken		29 banken	
	mrt. 1960	april 1960	mrt. 1960	april 1960	mrt. 1960	april 1960
Kas, Ned. Bank, kassiers, giro-inst.; uitgezette daggeldleningen	604,7	722,2	350,0	395,5	254,7	326,7
Nederlands schatkistpapier	1.383,2	1.347,3				
Nederlandse schatkistcertificaten	1.110,6	1.110,6	1.886,4	1.867,1	607,4	590,8
Ander overheidspapier (incl. buitenlands schatkistpapier)	378,2	373,5	229,9	202,0	148,3	171,5
Bankiers (nostro) ⁴⁾	1.236,3	1.444,6	939,2	1.104,5	297,1	340,1
Debiteuren, Overheid ⁵⁾	319,9	235,0	254,7	197,9	65,2	37,1
Debiteuren, overige ⁶⁾	4.099,8	4.148,8	2.619,9	2.673,8	1.479,9	1.475,0
Deposito's en spaargelden ⁷⁾	3.327,2	3.215,9	2.158,1	2.018,5	1.169,1	1.197,4
Creditsaldi van banken ⁸⁾	493,4	494,6	346,1	336,6	147,3	158,0
Creditsaldi van cliënten ⁹⁾	4.572,8	4.765,9	3.223,4	3.408,8	1.349,4	1.357,1
Opgenomen gelden ¹⁰⁾	99,0	211,9	2,0	66,7	97,0	145,2
Balanstotaal	10.477,3	10.677,1	6.899,0	7.011,1	3.578,3	3.666,0

¹⁾ Bron: De Nederlandsche Bank N.V.

²⁾ Amsterdamsche Bank; Nederlandsche Handel Mij. (Ned. bedrijf); Rotterdamsche Bank en Twentsche Bank.

³⁾ Voor de 33 handelsbanken is een meer gespecificeerde opgave verschenen in de Ned. Staatscourant en zal worden opgenomen in de Maandstatistiek van het financieelwezen.

⁴⁾ Nostro-saldi bij banken in binnen- en buitenland.

⁵⁾ Kredietverlening aan Nederlandse provincies, gemeenten en waterschappen.

⁶⁾ Wissels, voorschotten tegen effecten en schatkistpapier; kredietverlening onder garantie van Nederlandse overheidslichamen; voorschotten aan kredietinstellingen; kredietverlening aan ondernemingen waarin is deelgenomen; kredietverlening aan anderen.

⁷⁾ Deposito's voor één maand of langer, spaargelden of gelieerde spaarbank.

⁸⁾ Creditsaldi van banken, loro en overige creditsaldi van banken.

⁹⁾ Creditsaldi van cliënten in guldens; creditsaldi in valuta.

¹⁰⁾ Opgenomen daggeldleningen; andere opgenomen gelden.

VOOR RECLAME

kan men te veel
en ook te weinig uitgeven

*

De meeste mislukkingen
zijn vaak het gevolg van het LAATSTE

Abonneert U op DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van:

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. J. Zijlstra.

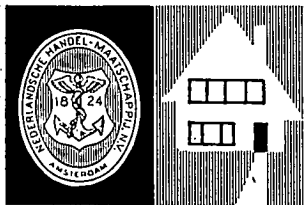
Abonnementsprijs f. 22,50;
fr. p. post f. 23,60; voor studenten f. 19,—; fr. per post f. 20,10.

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgeverij

DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM

13-7-1960

Kredieten voor woningverbetering

U wilt aan uw huis verbeteringen aanbrengen. U schrikt echter terug voor de kosten van aanleg van oliestook, bouw van een garage, vernieuwing van sanitair of wat dan ook. Dit is het moment om met de N.H.M. te overleggen over een krediet voor woningverbetering, dat tegen een redelijke rente in bedragen van f 500,- tot f 5.000,- wordt verstrekt.

Vraagt toezending van onze folder:
Kredieten voor woningverbetering

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ

KARTRO KARBON

LET OP DE GROTE VOORSPRONG OP
ALLE ANDERE KARBONSOORTEN.

CARBOREX

met SILICONOL-B

N.V. KARTRO

Kloveniersburgwal 47, Amsterdam-C.,
Tel. 22.33.11 (3 lijnen).

CO-OP NEDERLAND

te Rotterdam, heeft plaats voor een

jong stafmedewerker

die zal worden toegevoegd aan de financieel-administratieve adjunct-directeur. Deze functionaris wordt belast met bedrijfs-economische en administratief-organisatorische werkzaamheden.

Gedacht wordt aan een geheel of zo goed als afgestudeerde bedrijfseconoom met keuzevak administratieve organisatie of aan een accountant wiens studie voltooid is dan wel in een gevorderd stadium verkeert.

Belangstellenden worden verzocht onder nummer 314 schriftelijk contact op te nemen met „CO-OP NEDERLAND”, afd. Algemene Personeelszaken, Postbus 6008 te Rotterdam.

Behoeft Uw staf uitbreiding?

Verzuimt dan niet E.-S.B. voor Uw oproep in te schakelen. E.-S.B. biedt U een grote trefzekerheid, 66k bij aspirant-leidinggevende functionarissen in de commerciële, administratieve of aanverwante sectoren.

Advertentie-afd. — Postbus 42 — Schiedam

Burgemeester en Wethouders van Amsterdam
roepen gegadigden op voor de vervulling van de betrekking van

HOOFD

van de afdeling

Wettelijke Aansprakelijkheid, Verhaals- en Verzekeringszaken ter Gemeentesecretarie, tevens Directeur van het Gemeentelijk Assurantiefonds.

Reflectanten moeten de hoedanigheid van Mr. in de Rechten (Ned. Recht) bezitten en aan een omvangrijk personeel leiding kunnen geven.

Civielrechtelijke ervaring en kennis van het verzekeringswezen strekken tot aanbeveling.

Salariëring na overleg.

Volledige sollicitaties onder no. 688510 in te zenden bij de Directeur der Gem. Personeelsvoorziening, Sarphatistraat 92, Amsterdam-C.

DE TWENTSCHE BANK N.V.

Gecombineerde Maandstaat op 30 juni 1960

Kas, Kassiers en Dag-geldleningen . . . f	108.094.505,65
Nederlands	
Schatkistpapier „	430.400.000,-
Ander Overheidspapier „	140.321.685,91
Wissels „	65.055.814,14
Bankiers in Binnen- en Buitenland.	131.961.771,79
Effecten, Syndicaten en Waarden.	67.220.093,20
Prolongaties en Voorschotten tegen Effecten „	47.345.314,79
Debiteuren „	497.810.966,07
Deelnemingen (incl. Voorschotten) „	7.258.459,76
Gebouwen.	5.000.000,-
	<u>f 1.500.468.611,31</u>

Kapitaal . . . . . f	49.000.000,-
Reserve „	25.500.000,-
Deposito's op Termijn „	546.294.683,28
Crediteuren „	839.857.188,56
Geaccepteerde Wissels „	44.314,61
Door Derden	
Geaccepteerd „	571.299,66
Overlopende Saldi en Andere Rekeningen „	39.201.125,20
	<u>f 1.500.468.611,31</u>

Het nog al maar snel toenemen van het aantal abonnees in het weekblad

wijst er wel op hoezeer dit beleggingsadvies-orgaan, dat specifiek de belangen van de particuliere belegger behartigt, in een behoefte voorziet.

Te verwonderen behoeft dit eigenlijk niet, want Bel-Bel tracht volledig objectief te zijn; het is in begrijpelijke taal geschreven en zeer overzichtelijk van indeling. Vraagt toezending van gratis proefnummer.

★

Abonnementen (per jaar f. 19,—; p. kwartaal f. 5,50) kunnen elk kwartaal ingaan en dienen te worden opgegeven bij de Administratie van „Bel-Bel”, Postbus 42, Schiedam.

13-7-1960

Moderne levensverzekering met aandeel in de winst
en extra risicodekking zonder extra premie

**ZWITSERSE MAATSCHAPPIJ
VAN LEVENSVZERZEKERING EN LIJFRENTÉ**

Kantoor voor Nederland: Herengracht 500, Amsterdam-C.
Tel. 37171-35095

Vraagt offerte - óók voor personeelsverzekering!

U reageert op
annonces in
„E.-S.B.”?

★

Wilt U dat
dan steeds
kenbaar maken!

KONINKLIJKE LUCHTVAART MAATSCHAPPIJ N.V.

GEVESTIGD TE 'S-GRAVENHAGE

UITGIFTE VAN

nominaal f 50.000.000,— 5 % 15-jarige obligaties

In stukken aan toonder van f 1.000,— nominaal.

Ondergetekenden berichten, dat zij de inschrijving
op bovengenoemde obligaties, op de voorwaarden van het prospectus d.d. 8 juli 1960,

TOT DE KOERS VAN 100 %.

openstellen op

MAANDAG, 18 JULI 1960,

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,
bij hun kantoren te 's-Gravenhage, Amsterdam, Rotterdam en Utrecht,
voor zover aldaar gevestigd.

Exemplaren van het prospectus en inschrijvingsbiljetten zijn bij de kantoren van
inschrijving verkrijgbaar.

8 juli 1960.

PIERSON, HELDRING & PIERSON

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.

AMSTERDAMSCHÉ BANK N.V.

DE TWENTSCHE BANK N.V.

HANDEL-MAATSCHAPPIJ H. ALBERT DE BARY & CO. N.V.

HOLLANDSCHE BANK-UNIE N.V.

HOPE & CO.

LIPPMANN, ROSENTHAL & CO.

R. MEES & ZONEN

NATIONALE HANDELSBANK N.V.

NEDERLANDSE OVERZEE BANK N.V.

ROTTERDAMSCHÉ BANK N.V.

VLAER & KOL

uw carrière bij

IBM

IBM is de grootste fabrikant van elektronische informatieverwerkende systemen (computers) en van ponskaartensystemen. Wetenschap en techniek, bedrijfsleven en overheid maken een steeds toenemend gebruik van onze diensten. De ontwikkeling gaat enerzijds naar grote systemen, welke in staat zijn een geïntegreerde oplossing voor automatisering van administratieve zowel als van productieprocessen te verschaffen, en anderzijds naar kleinere apparatuur die in het bijzonder geschikt is voor het kleine en middelgrote bedrijf.

Het groeiproces dat hiervan het gevolg is vraagt om bekwame medewerkers op velerlei gebied.

voor jonge academici

(economen, ingenieurs, mathematici, juristen e.a.) of jonge mensen, die qua vorming en opleiding daarmee gelijk te stellen zijn, bestaan bij IBM zeer aantrekkelijke mogelijkheden op organisatorisch en commercieel gebied:

- * het bestuderen van administratieve problemen in de ruimste zin van het woord
- * het ontwerpen van een plan tot automatisering
- * het oplossen van problemen met behulp van ponskaarten- en elektronische machines
- * het verlenen van hulp en advies bij de invoering van IBM systemen
- * het verlenen van organisatorische service aan cliënten, alsmede het leggen van commerciële contacten om nieuwe cliënten te verwerven.

Indien U

- * over de gave beschikt Uw ideeën en kennis aan anderen over te dragen
  - * in staat bent op elk niveau als gesprekspartner op te treden
  - * het vermogen hebt door analytisch denken een gecompliceerd probleem te doorgronden
  - * bereid bent door veel, doch boeiende studie U verder te ontwikkelen
  - * niet ouder bent dan 30 jaar
- nodigen wij U uit te solliciteren als **TRAINEE**, waarbij U gedurende ca. 1½ jaar, aanvangende na de vakantieperiode, een grondige opleiding zult ontvangen, deels klassikaal, deels praktisch georiënteerd, in alle fasen der administratieve automatisering.

Wij bieden:

- * een zeer afwisselende werkkring van hoog creatief gehalte
- * uitstekende promotiekansen door onze politiek om alle leidende functies uit eigen bedrijf te recrutereren
- * de mogelijkheid U zelf een boeiende carrière in een van de snelst groeiende bedrijfstakken te bouwen
- * de kans binnen 2 à 3 jaar een hoog inkomen te verwerven
- * goede honorering tijdens de opleiding
- * opname in premievrij pensioenfonds na één jaar dienstverband.

Brieven, onder bijsluiting van recente pasfoto, onder letter DP te zenden aan Hoofddirectie IBM, Johan Huizingalaan 257, Amsterdam-Slotervaart.